ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
AYBÜ

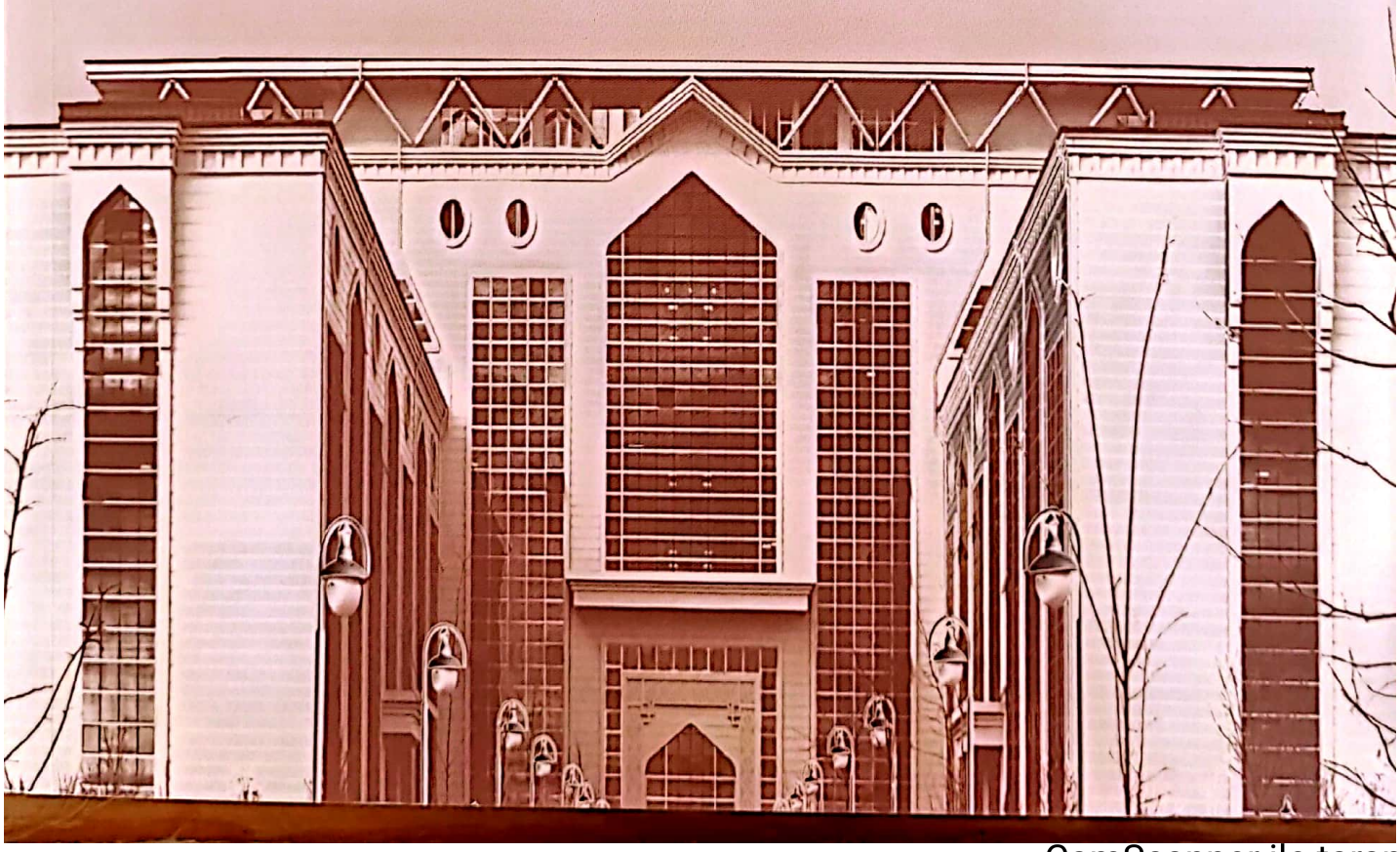
HUKUK FAKÜLTESİ

Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi

Yıldırım Beyazıt Law Review

YBHD • Yıl 3 • Sayı 2018/2

ISSN: 2149-5831

CamScanner ile tarandı

YILDIRIM BEYAZIT HUKUK DERGİSİ

TÜBİTAK ULAKBİM

asos akademia sosyal bilimler indeksi

HEINONLINE

Veri Tabanlarında Taranmaktadır.

CamScanner ile tarandı

HUKUK FAKÜLTESİ

Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi

Yıldırım Beyazıt Law Review

YBHD • 2018/2

CamScanner ile tarandı

Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi (YBHD)
Yıldırım Beyazıt Law Review

Sahibi/*Owner*
Prof. Dr. M. Fatih UŞAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/*Managing Editor*
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan KARATAŞ DURMUŞ

Editör/*Editor*
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan KARATAŞ DURMUŞ

Yayın Kurulu/*Editorial Board*
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan KARATAŞ DURMUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Dr. Mehmet Bedii KAYA
Arş. Gör. Köroğlu KAYA
Arş. Gör. Bilâl TOPRAK
Arş. Gör. Cansu KORKMAZ
Arş. Gör. Emre İkbal AÇIKGÖZ
Öğr. Gör. Ali SAĞLAM

ISSN: 2149-5831

YILDIRIM BEYAZIT HUKUK DERGİSİ (YBHD) yılda iki sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler yazarlarına aittir.

Bu çalışma Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) kapsamında desteklenmektir.

Basım Yeri/*Printed in* : Pozitif Matbaacılık
Çamlıca Mah. 145. Sok. No:10/19 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312 397 00 31 - **Faks:** 0312 397 86 12
pozitif@pozitifmatbaa.com - www.pozitifmatbaa.com

Grafik Tasarım/*Graphic Desing:* Safure ARSLAN

Basım Tarihi/*Date of Publication:* Temmuz 2018/July 2018

Yayın Türü/*Publication Type:* Uluslararası Süreli Yayın/ International Periodical

İletişim Bilgileri/*Contact Information:* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi
15 Temmuz Şehitleri Binası Ayvalı Mah. Halil Sezai Erkut Cad. 150. Sok. Etlik/ANKARA
Tel : +90 0312 906 21 02/0312 906 21 69
Belge Geçer/*Fax* : +90 312 906 29 62
Elektronik Ağ/*Website:* www.ybhukukdergisi.com
E-posta/*E-mail:* ybhukukdergisi@ybu.edu.tr

CamScanner ile tarandı

DANIŞMANLAR KURULU

Prof. Dr. Yücel ACER	*Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Murat ATALI	*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Mustafa ATEŞ	*İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Talat CANBOLAT	*Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Murat DOĞAN	*Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ	*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Yusuf KARAKOÇ	*Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Cemil KAYA	*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Mahmut KOCA	*İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Ziya Sacit ÖNEN	*Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi*
Prof. Dr. Muhammet ÖZEKES	*Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Adem SÖZÜER	*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER	*Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Kemal ŞENOCAK	*Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ	*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi*
Prof. Dr. Mustafa Fadıl YILDIRIM	*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

CamScanner ile tarandı

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

Editörden vii

İçindekiler ix

KAMU HUKUKU

Kaybolmuş veya Hata Sonucu Ele Geçmiş Eşya Üzerinden Tasasarruf Suçu

Enjoyment of Lost Property or Property Obtained By Mistake

Arş. Gör. Ahmet KILIÇ 1

Kültür Varlıklarının Korunmasında Mali Kolaylıklar Rejimi

The Financial Means System for the Protection of Cultural Properties

Öğr. Gör. Güven SÜSLÜ 37

İslam-Osmanlı Muhakeme Hukukunda Şahitlik Müessesesi

Testimony in Islamic and Ottoman Procedural Law

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz YURTSEVEN 85

ÖZEL HUKUK

İsviçre ve Türk Hukukunda Aracı Simsarlik Sözleşmesi Bakımından Çifte Simsarlik Faaliyeti Yürütülmesinin Hüküm ve Sonuçları

Consequences of Double Brokerage Activity In Case of Brokerage Contract of Negotiation In Swiss and Turkish Law

Dr. Öğr. Üyesi Bahar ÖCAL APAYDIN 143

Yabancı Sermayeli Türk Şirketlerinin Taşınmaz Mülkiyeti ve Sınırlı Aynî Hak Edinimi

The Acquisition of Real Estate And Limited Real Rights by The Turkish Companies Having Foreign Investment

Dr. Öğr. Üyesi Hüsnü TURANLI 175

CamScanner ile tarandı

İSLAM-OSMANLI MUHAKEME HUKUKUNDA ŞAHİTLİK MÜESSESESİ

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz YURTSEVEN[*]

ÖZET

Mahkemeye intikal etmiş bir problemin çözümünde taraflar arasındaki belirsizlikleri ve şüpheleri ortadan kaldırarak maddi gerçeği ortaya çıkarmaya yarayacak ispat vasıtalarının tümüne delil (kanıt) ya da İslam-Osmanlı hukuk terminolojisindeki adlandırmasıyla beyyine adı verilir. Beyyine kavramı, esasında "bir hakkın ya da kendisine hukuki sonuç bağlanan bir olayın ispatını sağlayan kesin delil" anlamında olup, ispat vasıtalarının tamamını kapsadığı halde İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından yalnızca şahitliği karşılayan bir kavram olarak kullanılmıştır. Muhakeme hukukunda deliller kesin delil ve takdiri delil olmak üzere ikiye ayrılır. Kesin delil hâkimi bağlayan ve ona takdir yetkisi vermeyen delildir. Takdiri delil ise hâkim tarafından serbestçe takdir edilip değerlendirilebilen ve sonuçta hâkimin vicdanının varacağı bir kanaate esas teşkil edecek her şeydir. İslam hukukçularının çoğunluğunun görüşüne göre, İslam muhakeme hukukunda kabul edilen delil sistemi kesin delil sistemidir. Özellikle İslam ceza hukukunda had ve kısas suçlarının ispatında belirli sayıda şahit veya ikrarın arandığı dikkate alındığında bu görüş baskın durmaktadır. Başka bir deyişle İslam-Osmanlı hukukunda güvenilir şahitler tarafından usulüne uygun olarak yapılan şahitlik hâkimi bağlayıcı nitelikte olup, hâkim buna göre hüküm vermek zorundadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Muhakeme Hukuku, kovuşturma, ispat, delil, şahitlik.

[*] Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, yyurtseven@akdeniz.edu.tr (Geliş Tarihi: 09.02.2018 – Kabul Tarihi: 22.05.2018)

TESTIMONY IN ISLAMIC AND OTTOMAN PROCEDURAL LAW

ABSTRACT

In the solution of a problem that has been brought to the Court, the evidence of all the means of proof to remove the uncertainties and suspicions between the parties from the rupture to reveal the material truth is called the "beyyineh" by the name in the terminology of Islam-Ottoman law. The concept of "Beyyine" is basically used as a concept that is "only a testimony" by the majority of Islamic jurists, in the sense that it is the "definitive evidence" that "proves the fact of a right or of a fact connected with a legal result". In the law of jurisdiction, the evidence is divided into two parts: definitive evidence and evidence. Certain proof is the one who binds the judge and does not give him the authority to appreciate it. Adulterated evidence is anything that can be freely appreciated and judged by the judge and consequently constitutes a basis for a conviction of the judge. According to the majority of Islamic jurists, the system of evidence accepted in Islamic jurisprudence is the definitive evidence system. This view is dominant, especially when it is taken into account that a certain number of witnesses or accusations are sought in prosecuting criminal offenses in Islamic criminal law. In other words, witness testimony made by reliable witnesses in Islamic-Ottoman law is binding in nature and the judge has to judge accordingly.

Key Words: Islamic Judgment Law, Islamic civil and penal proceedings law, proof, evidence, testimony.

GİRİŞ

İnsan yaradılışı gereği sosyal bir varlık olması sebebiyle topluluk halinde yaşamaya ihtiyaç duyar. Topluluk halinde yaşayan insanlar arasında ise kaçınılmaz olarak bazı hukukî uyuşmazlıklar meydana gelmekte ve bunların büyük bir bölümü çözümlenmesi amacıyla dava olarak yargı mercilerine intikal ettirilmektedir. Bu uyuşmazlıkların hakkaniyet ölçüleri içerisinde tespit edilip, adaletin tam olarak tecelli ettirilebilmesi için davacının davalı tarafından ihlâl edildiğini ileri sürdüğü hak veya haklarını mahkeme önünde ispat etmesi gerekir[1]. Hz. Peygamber'in bir hadisinde de ifade edildiği üzere, İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda kural olarak iddiasını ispat etme yükümlülüğü davacının üzerine iken davalının yükümlülüğü ise yemin etmektir[2]. Önemle belirtmek gerekir ki burada "davacı" ibaresi ile iddia sahibi taraf ve "davalı" ibaresi ile ise aleyhinde iddiada bulunulan taraf kastedilmektedir. Dolayısıyla uyuşmazlıklarda "iddia sahibi olma" durumu da sürekli olmayıp, olaylara göre değişebilir bir karakter sergilediğinden İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda ispat yükümlülüğü yalnızca davayı açan tarafa yüklenmiş bir yük değildir[3].

Mahkemeye intikal etmiş bir problemin çözümünde taraflar arasındaki belirsizlikleri ve şüpheleri ortadan kaldırarak maddi gerçeği ortaya çıkarmaya yarayacak ispat vasıtalarının tümüne delil (kanıt) ya da İslam-Osmanlı hukuk terminolojisindeki adlandırmasıyla beyyine adı verilir[4]. Beyyine kavramı, esasında "bir hakkın ya da kendisine hukuki sonuç bağlanan bir olayın ispatını sağlayan kesin delil" anlamında olup, ispat vasıtalarının tamamını kapsadığı halde İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından yalnızca şahitliği karşılayan bir kavram olarak kullanılmıştır. Buna karşın sayıları az olmakla birlikte İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Ferhûn gibi bazı İslam hukukçuları beyyineyi "mahkeme önünde gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlayan her türlü delil" olarak tanımlamışlardır[5].

---

1 **Atar, Fahrettin** (1991) İslam Adliye Teşkilatı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, s. 194.

2 *"Beyyine müddeî için ve yemin münkir üzerinedir."*, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (MAA), m. 76.

3 **Bardakoğlu, Ali** (1992) 'Beyyine', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C: VI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 97-98.

4 **Akman, Mehmet** (2004) Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması, İstanbul, Eren, s. 63.

5 **Bardakoğlu, Ali** (2000) 'İsbat', DİA, C: XXII, İstanbul, s. 492; **Bardakoğlu** (1992) s. 97; **Akman,** s. 63; **Schacht, Joseph** (1986) İslam Hukukuna Giriş, (Çeviren: Dağ, Mehmet/ Şener, Abdulkadir), Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, s. 197.

Yargılama hukukunda deliller kesin delil ve takdiri delil olmak üzere ikiye ayrılır. Kesin delil hâkimi bağlayan ve ona takdir yetkisi vermeyen delildir. Günümüz medeni muhakeme hukukunda yer alan ve 12.01.2011 tarih ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun çeşitli maddelerinde de düzenlenen ikrar, kesin hüküm, senet ve yemin kesin delil niteliğindedir. Takdiri delil ise hâkim tarafından serbestçe takdir edilip değerlendirilebilen ve sonuçta hâkimin vicdanının varacağı bir kanaate esas teşkil edecek her şeydir. Pozitif hukukumuzda kabul edilen ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun da çeşitli maddelerinde düzenlenen şahit, bilirkişi, keşif ve özel hüküm sebepleri takdiri delil niteliğindedir[6]. Pozitif ceza hukukumuzun da dâhil olduğu modern hukuk sistemlerine göre ceza yargılamasında hâkim hiçbir delille bağlı olmadığı gibi aynı zamanda her şeyi delil olarak kabul edebilir. Başka bir deyişle 04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da benimsendiği gibi günümüz ceza yargılamasında takdiri delil sistemi kabul edilmiş ve hâkime oldukça fazla takdir yetkisi verilmiştir[7]. Kanaatimizce bu durum maddi gerçeğe ulaşılmasında yargının işini kolaylaştıracak bir uygulamadır.

İslam hukukçularının çoğunluğunun görüşüne göre, İslam muhakeme hukukunda kabul edilen delil sistemi kesin delil sistemidir. Özellikle İslam ceza hukukunda had ve kısas suçlarının ispatında belirli sayıda şahit veya ikrarın arandığı dikkate alındığında bu görüş baskın durmaktadır[8]. Bununla birlikte İbn Kayyim el-Cevziyye gibi bir kısım İslam hukukçusu, İslam muhakeme hukuku açısından nelerin delil olacağının önceden belirlenip sınırlandırılamayacağı, maddi gerçeğin ortaya çıkarılarak adaletin tecelli etmesini sağlayan her şeyin hâkimin takdiri ile delil olarak kullanılabileceği kanaatindedirler[9]. Öte yandan günümüz Türk hukukundan farklı olarak İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda şahitlik kesin delil olarak kabul edilmiştir. Başka bir deyişle İslam-Osmanlı hukukunda güvenilir şahitler tarafından usulüne uygun olarak yapılan şahitlik hâkimi bağlayıcı nitelikte olup, hâkim buna göre hüküm vermek zorundadır[10]. Şahitliğin yanı sıra yazılı delil, kesin karine, ik-

6 **Akman,** s. 63.

7 **Bayındır, Abdulaziz** (2015) İslam Muhakeme Hukuku, İstanbul, Süleymaniye Vakfı, s. 165; **Akman,** s. 64.

8 **Akman,** s. 63.

9 **Akman,** s. 63; **Bardakoğlu** (2000), s. 492.

10 **Bayındır**, s. 167.

rar, yemin ve yeminden kaçınma diğer kesin delil çeşitleri olup, bunlar da hâkimi bağlayıcı niteliktedirler. Buna karşın zayıf karine, aslî hal (istishabü'l-hal) ve zilyetlik gibi durumlar hâkime olay hakkında fikir veren takdiri deliller olup, mahkemeye intikal etmiş bir olay hakkında kesin delillerin bulunmadığı hallerde hâkim tarafından dikkate alınabilirler[11]. Dolayısıyla pozitif hukukumuz ile İslam-Osmanlı hukukunun bu konudaki hükümleri farklılık taşımaktadır.

I. GENEL OLARAK

Şahitlik, bir kimsenin başka bir kişideki hakkını ispat etmek için hâkim huzurunda ve tarafların karşısında "şahitlik ederim" şeklindeki beyanıyla görerek bildiği şeyleri haber vermesidir[12]. Daha ziyade hukuk davaları için geçerli olduğu anlaşılan bu tanımın Ceza muhakemesindeki karşılığı ise davada taraf olmayan bir kimsenin dava konusu fiile ya da faile ilişkin görmeye dayanan bilgilerini mahkeme huzurunda "şahitlik ederim" şeklinde ifade etmesidir[13]. Şahitlerin mahkeme huzurunda görmeye dayalı bilgilerini anlatırken "Şahitlik ederim" demesi şahitliğin şekil şartlarındandır. Şer'iyye sicillerinde de "*… bu hususa bu vech üzere şahidleriz ve şahadet dahi ederiz deyu her birleri edâ-i şahadet-i şer'iyye eylediklerinde …"* denilmek suretiyle şahitliğin usulüne uygun şekilde yerine getirildiği ifade edilmiştir[14]. Dolayısıyla şahitlik yapılırken "galiba", "sanırım" ve "bildiğim kadarıyla" "yanılmıyorsam" gibi muallak ve şüphe ifade eden sözcükler kullanılması şahitliğin butlan ile geçersiz olmasına yol açar[15].

Yukarıda da ifade edildiği üzere günümüz hukuk sistemlerinden farklı olarak şahitlik delili, İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda kesin delillerden sayılmış ve hâkimi bağlayıcı bir niteliğe sahip olmuştur. Oysaki şahitliğin ke-

---

[11] **Bardakoğlu** (1991), s. 97.

[12] MAA, m. 1684; **Cin, Halil/Akgündüz, Ahmet** (2011) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, s. 38; **Ekinci, Ekrem Buğra** (2012) Osmanlı Hukuku, İstanbul, Arı Sanat, s. 384.

[13] **Akman,** s. 87.

[14] **Baş, Ergin** (2008) '62 Numaralı Amasya Şer'iye Sicil Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi' (Yüksek Lisans), Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 34; **Güler, Saadet** (2011) '411 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi' (H. 1311-1321 / M. 1893-1903) (Yüksek Lisans), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 417.

[15] **Bilmen, Ömer Nasuhi** (1985) Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, C: VIII, İstanbul, Bilmen, s. 123.

sin delil olarak kabul edilmesi ve mahkemelerde hâkimi bağlayıcı bir niteliğe sahip olması mantık kuralları ile çelişmektedir. Zira bir, iki ya da dört kişi tarafından verilen haberin her zaman için doğru olmama ihtimali vardır. Bu kişiler yalan şahitlik üzerine anlaşabilirler ya da dava konusu olay hakkında yanlış bilgiye sahip olabilirler[16]. Hâlbuki yargılama sonucunda hâkim tarafından verilecek karar bağlayıcıdır ve kesin bilgiye dayanması gerekir. Ancak karmaşık toplumsal ilişkilerin ispatında kesin bilgi ifade eden delillerin bulunması her zaman mümkün olmamakla birlikte dava konusu uyuşmazlığın ispatlanması noktasında bir ya da birkaç şahidin bulunması çoğu zaman mümkündür. Bu sebeple İslam muhakeme hukukunda Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ayetler[17] ve Hz. Peygamber'in sünneti[18] ile yargılama sırasında dava konusu uyuşmazlığın şahitlerle ispatlanması yeterli görülmüştür[19].

Şahitlik, özellikle İslam ceza hukukunda çok önemli bir delildir. Suçların ispatı çoğu zaman şahitle mümkün olur. Bu konuda Hz. Peygamber'in uygulamaları da söz konusu delilin önemini ortaya koymaktadır. Nitekim Hayber kapısı önünde öldürülen bir kimse hakkında Hayberli birisi gelip durumu Hz. Peygamber'e bildirir. Hz. Peygamber de "Kimin öldürdüğüne dair iki şahit getirin, (suçlunun) boynunu size teslim edeyim" şeklinde cevap verir[20].

Kaynağı ister ilahi ister beşeri olsun, geçmişten günümüze bütün hukuk sistemlerinde şahitlik, hakların ya da suçların ispatı için aranan ispat vasıtalarından biri olarak kabul edilmiştir. Hukuki uyuşmazlıkların adil bir şekilde çözümlenebilmesi için çoğu zaman adaletli ve güvenilir şahitlere ihtiyaç duyulmuş ve bu sebeple ilahi ya da beşeri kökenli tüm hukuk sistemleri şahitlik

---

16 Karaman, şahidin yanılmasının ve yalan söylemesinin her zaman imkan dahilinde olduğundan hareketle, şahitliğin takdiri deliller içinde mütalaa edildiğini ifade etmektedir. **Karaman, Hayreddin** (2013) Ana Hatlarıyla İslam Hukuku (1. Cilt), İstanbul, Ensar, s. 317.

17 *"Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun.",* Bakara, 2/282; *"Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun",* Nisa, 4/6; *"İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın.",* Talak, 65/2, **Karaman, Hayreddin/ Özek, Ali/ Dönmez, İbrahim Kâfi/ Çağrıcı Mustafa/ Gümüş, Sadrettin/ Turgut, Ali** (2014) Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Ankara.

18 *"Ya iki şahit getirirsin veya davalıya yemin ettirirsin. Bunun dışında bir hakkın yoktur.",* Buhari, Şahadet, 20.

19 **Bayındır,** s. 167-168.

20 **Udeh, Abdülkâdir** (2012) Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku 2 Özel Hükümler (Çeviren: Şafak, Ali), İstanbul, Kayıhan.

yapmayı yalnızca hak olarak değil aynı zamanda bir yükümlülük olarak kabul etmişlerdir[21]. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *"… Şahitler çağırıldıkları zaman gelmekten kaçınmasınlar…"*[22] buyurulmak suretiyle şahitliğin yalnızca hak olmayıp aynı zamanda bir yükümlülük olduğu vurgulanmıştır.

Bununla birlikte İslam muhakeme hukukunda şahitlik müessesesi üzerinde özellikle kadının şahitliği noktasında bugün bile tartışmalar devam etmektedir. Hukuki işlemler açısından önemini korumaya devam eden şahitlik müessesesinin günümüz şartlarına göre güncelleştirilmesi İslam hukuku açısından kaçınılmaz bir gerçek ve toplumsal bir ihtiyaçtır. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda şahitlik müessesesi incelenerek, bugün de güncelliğini koruyan tartışmalı hususlara farklı bir pencereden bakılmaya çalışılmıştır.

II. ŞAHİTLİĞİN ŞARTLARI

Şer'iyye mahkemelerinde ispat vasıtalarından en fazla kullanılanı şahitliktir. Dönemin şartları gereği söz, yazının önünde olduğu gibi şahitlik de senet gibi yazılı belgelerden önce gelmektedir. Dolayısıyla gerek yaygın olarak kullanılması gerekse değişebilir nitelikte olması sebebiyle şahitliğin geçerliliği çeşitli şartların varlığına bağlanmıştır . Bir olaya şahit olmak ile o olayla ilgili olarak şahitlik yapmak birbirinden farklıdır. Zira yargılama hukukunda "tahammül-ü şahadet" ve "eda-i şahadet" olmak üzere şahitliğin iki aşaması vardır. Şahitliğin ilk aşaması olan "tahammül-ü şahadet" ya da Türkçe karşılığı ile "şahit olmak", dava konusu olan hukuki olay ya da işlem sırasında bu işlem veya olayın mahiyetinin, meselede kimin ne yaptığının ya da ne dediğinin görüp işitilerek hafızaya alınması ve olay hakkında bilgi sahibi olunmasıdır. Şahitliğin diğer aşaması olan "eda-i şahadet" ya da Türkçe karşılığı ile şahitlik

---

21 *"Zeyd, Amr zimmetinde olan şu kadar akçe hakkını dava ve Amr inkâr etmekle Zeyd husus-ı mezbûre âlimler olup makbulü'ş-şahade olan Bekir ve Beşir'den şahadet talep ettikde mezbûrlar şâhadet kendilerine münhasır iken ketm-i şahadet eyleseler mezbûrlara ne lazım olur? El-Cevab: Âsim olurlar.",* **Çatalcalı Ali Efendi/ Demirtaş, H. Necati** (2014) Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetâvâ-yı Ali Efendi-Cildi Evvel, İstanbul, Kubbealtı, s. 587; **Bilmen,** s. 124; **Dalgın, Nihat** (2005) 'Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme', Din Bilimleri, C: 5, S: 1, Samsun, s. 8.

22 Bakara, 2/282, Kur'an-ı Merim Meali (2009) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s. 92.

etmek ise şahidin mahkemede şahitlik yapabilmenin şartlarına sahip olması ve şahit olduğu hukuki durumu mahkeme huzurunda ifade etmesidir[23]. Dolayısıyla şahitliğin şartlarının şahit olmanın şartları ve şahitlik etmenin şartları şeklinde ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz. Öte yandan şahitliğin şekle ve esasa ilişkin taşıması gereken başka bir takım şartların varlığı da aranır ki bu başlık altında bunlara da değinilecektir.

A. ŞAHİT OLMANIN ŞARTLARI

Bir olay vuku bulurken ya da bir sözleşme yapılırken şahit olabilmenin ayırtım gücü, görme yeteneği ve duruma şahsen tanık olmak üzere üç şartı vardır.

1. Ayırtım Gücü

Kişinin şahitlik yapabilmesi için her şeyden önce ayırtım gücüne (temyiz kudreti) sahip olması gerekir. Dolayısıyla henüz ayırtım gücüne sahip olmayan çocukların ve akıl hastalarının şahitliği kabul edilmez[24]. Çünkü şahit olmak, olayları doğru bir şekilde görerek, duyarak anlamayı ve hâkim karşısında ifade verene kadar zihninde saklamayı gerektirir. Bu ise ancak algılama ve ezberleme yeteneğine dolayısıyla akla sahip olmakla mümkün olur. Bunun içindir ki gayri mümeyyiz çocuk veya akıl hastası, aklı ermeden şahit olduğu bir olaya ergenlik çağına geldikten ya da akıl sağlığına yeniden kavuştuktan sonra şahitlik edemez. Eğer şahit olduğu zamanki durumunu hâkimden saklayarak mahkemede şahitlik yaparsa yalancı şahit kabul edilir[25].

2. Görme Yeteneği

Kişinin mahkemelerde şahit olarak dinlenebilmesi için uyuşmazlık konusu olaya tanık olduğu sırada gözlerinin görüyor olması hususunda İslam hukukçuları arasında görüş birliği vardır[26]. Gözleri görmediği halde bir olaya

---

[23] **Cin/Akgündüz,** s. 381; **Sağlam, Hadi/ Gökbayır, Sema/ Sağlam, Emine/ Çolak, Mehmet** (2012) 'İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi', Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y: 5, S: 2, Çorum, s. 89.

[24] *"Zeyd-i mecnun cünûni halinde Amr'ın müddeâsına şahadet eylese makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş**, s. 595.

[25] **Bayındır**, s. 169; **Bilmen**, s. 167; **Cin/Akgündüz**, s. 381.

[26] *"Dilsizin ve âmânın şahadetleri makbul değildir.",* MAA, m. 1686; *"Âmâ olan Zeyd'in şahadeti makbul olur mu? El-cevab: Olmaz."*, **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 597.

tanık olan kimse, gözleri görmeye başladıktan sonra o olayla ilgili olarak şahitlik yapamaz. Söz konusu olay sırasında kör olduğunu gizleyerek şahitlik etmeye kalkışırsa yalancı şahit olarak kabul edilir. Ancak şahidin dava konusu olaya tanık olduğu sırada gözleri görüyor olmakla birlikte daha sonradan görme yeteneğini kaybetmiş ve mahkeme günü hâkim karşısına da kör olarak çıkmışsa Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre şahitliği kabul edilmez. Çünkü şahitliğin geçerliliği için şahidin lehine veya aleyhine tanıklık edeceği kişileri mahkeme önünde ayırt etmesi gerekir. Gözleri görmeyen kimse ise insanları ancak seslerinden tanıyabilir ki bu da her zaman kesin sonuç vermez. Hanefi mezhebi hukukçularından Ebu Yusuf ve İmam Züfer ise şahitlik yapacağı olaya tanık olduğu sırada gözleri görür haldeyken daha sonra kör olan kişinin bu olaya ilişkin yapacağı şahitliğin kabul edileceği kanaatindedirler. Ve yine bu iki İslam hukukçusuna göre görme yeteneği gerektirmeyen yalnızca duyma yoluyla yapılabilecek şahitliklerde gözleri görmeyen kimselerin şahitlikleri kabul edilir[27].

3. Duruma Şahsen Tanık Olmak

Uyuşmazlık konusu bir olaya şahitlik edecek kişinin o olayı şahsen görüp bilmesi şarttır, başkasından duyduğu bilgi ile o olaya şahitlik etse şahitliği geçerli olmaz[28]. Örneğin, iki kişinin alım satım akdi yaptığını başkasından duyduğu halde kendisi görmüş gibi şahitlik yapan kimsenin yalancı şahit olduğu kabul edilir. Öte yandan bir kimsenin duvarın arkasından duyduğu sese

---

[27] **Bilmen,** s. 167; **Atar,** s. 198; **Bayındır,** s. 174-175.

[28] *"Şahitlerin meşhûdünbihi bizzat muayene etmiş olup da ol veçhile şahadet eylemesi lazımdır. Semâ ile yani nâsdan işittim diye şahadet eylemesi caiz olmaz.',* MAA, 1688; **Bilmen,** s. 140; **Bayındır,** s. 169. *"Vech-i tezkire oldur ki karye-i Bulgurlu'dan Şehrîdullah b. Hacı meclis-i şer'a hâzır gelip bile karye-i İstavros'dan Süleyman b. Abdullah'ı izhar edip mezkûr Şehrîdullah benim tarladan otuzyedi müd? buğdayım serîka ettideyicek mezbûr Süleyman'a suâl olundukda mukâbelede yirmi dânesini ikrâr edip bâkîsin ikrâr edicek mezkûr Şehrîdullah'dan beyyine taleb olundukda udûl-i müslimînden Hamza b. Abdullah ve İbrahim b. Mehmet Fakih* ***gelip edâ-i şehâdet ettiler*** *şehâdetleri bâ'de't-tezkiye ve't-tahlîf hayyiz-i kabulde vâki olup zikrolan zimmet müdde-i mezbûra hükmolunup deftere sebt ü sicil olundu.*
Tahrîfî evâili Şa'bâni'l muazzam sene seb'a ve işrîn ve tis'a mi'e.
Şuhûdü'l-hâl
Murad Fakih b. Mehmed ve Ahmed b. Mehmed ve Musa Bey b. Abdullah ve Hızır Bâli b. İlyas ve gayruhum mine'l-müslimîne'l hâzirîn.", **Yılmaz, Coşkun** (editör) (2008) Üsküdar Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.919-927/M. 1513-1521) (hazırlayanlar: Aydın, Bilgin/ Tak, Ekrem), Sicil No: 613[96a-4], İstanbul, İsam, s. 343-344.

dayanarak şahitlik yapması da kabul edilmez. Zira şahit, seslerin birbirine benzeme ihtimalinden dolayı lehine ya da aleyhine şahitlik yaptığı kişinin sesini karıştırmış olabilir[29]. Özellikle bilimsel ve teknik gelişmelerin son derece ilerlediği günümüzde herhangi bir insan sesi üzerinde yapılacak teknolojik uygulamalar, ilgili sesin çok farklı algılanabilmesini sağlayabilir.

Mahkemeye intikal etmiş uyuşmazlık konusu hukuki işlem veya olaya şahitlik edebilmek için genellikle bu hukuki işlem veya olayın sebep ya da delillerine bizzat tanık olma şartı arandığı halde bazı hukuki işlem veya olaylar açısından bizzat tanık olma şartı aranmıştır. Örneğin, mülkiyet davalarında şahitlik yapabilmek için mülkiyetin sebebi olan hukuki işlemi veya mülkiyete delalet eden fiili durumu (zilyetlik) şahsen görüp tanık olmak gerekir[30]. Aynı şekilde zina suçunun işlendiğinin ispat edilmesi ve faillere hadd-i zina uygulanabilmesi için gerekli olan dört şahidin zina olarak kabul edilen eylemi (gayrimeşru cinsel ilişki) bizzat görmüş olmaları gerekmektedir[31]. Örneğin üçünün bizzat eylemi görmelerine karşın dördüncünün "ben onları yalnızca aynı yatakta gördüm" şeklinde beyan vermesi eylemin sübuta ermesini engelleyecektir.

Ölüm[32], soy bağı[33], nikâh[34], mehir, zifaf, bir kişinin vali veya kadı olması (velayet), bir yerin vakıf olması, bir kölenin azad edilmesi (ıtk) davalarında

---

29 **Bayındır,** s. 169-170.

30 **Bayındır,** s. 170-171.

31 *"Sübut-i zinada semâ'la şahadet makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş**, s. 621.

32 *"Mevt davasında bilâ-tefsir semâ'la şahadet makbul olur mu? El-cevab: Olur.",* **Çatalcalı/Demirtaş**, s. 622.

33 *"Davay-ı nesebde bilâ-tefsir semâ'la şahadet makbul olur mu? El-cevab: Olur.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 620.

34 *"Taşköprü Mahalle'sinden Abdullâh bin Mehmed bin takrîri şâhid ağzından duyduğumu söylemeye geldim ol hâtun Mevlüde bint-i Mustafâ ve zevci Ömer Hâfız'ın şu işine şâhidim ve hem şehâdetlik idecek idim şehâdet itmediğide pederim oradan gelüb şehâdetlik itmekde güçlük var Allah içün benim ağzımdan şehâdetlik idin dedi yine şehâdetlik idin nikâhdan bir gün sonra Rebîü'l-evvelin 5. günü Hâfız size hedâye almış Osmân Çavuş ve Hâtun Hoca Şükrü Bey hedâyeleri alub getürdüğümüzde Hâtun Hoca ifâde itdiği Fadiş dünkü gün baban seni Hâfız'a nikâh itdi sana haber virdi mi eved haberim var benim rızâm olmasa babam beni nikâh idemezdi babam beni nikâh itdi bende kabûl itdim ve bir gün evvel Hâtun ağzından kabûl itdim dediğime şâhidim Fadiş'in yüzünü görmedim beyaz bürük içinde kapu arasında mahallemiz hâtunları olduğundan zâten bilürdüm yakın komşular olduğundan bundan başka bilemem.",* **Barış, Gülhan** (2007) '2 No'lu (H. 1299-1304/M. 1883-1888) Yozgat Şer'iyye

hukuki işlem ya da olaya şahsen görüp tanık olmaya gerek olmaksızın başkalarından duymaya dayanan bilgiyle ve fakat söz konusu bilginin duymaya dayandığını söylemeden şahitlik yapılabilir. Bu tarz olayları şahsen görenlerin sayısının az olması sebebiyle hak sahiplerinin hak kaybına uğramaması için duyma yoluyla şahitlik yapılmasına istihsan yoluyla izin verilmiştir. Bununla birlikte bu tür davalarda bir kişinin başkalarından duyduğu bilgilere dayanarak şahitlik edebilmesi için söz konusu hukuki işlem veya olayın halk arasında yaygınlık kazanmış olması gerekir. Bir olayın halk arasında yaygınlık kazanması ise örfi veya şer'i yoldan olabilir. Örfi yaygınlık, söz konusu işlem veya eylemi halkın çoğunun bilmesi ile şer'i yaygınlık ise iki erkek ya da bir erkek ve iki kadının hukuki duruma bizzat tanıklık etmesiyle olur[35].

B. ŞAHİTLİK ETMENİN ŞARTLARI

İslam muhakeme hukuku hükümlerine göre mahkemelerde şahitlik edebilmek için şahitlerin kendileri, ifadeleri ve şahitlik ettikleri konu ile ilgili olarak taşımaları gereken şartları sırasıyla şu şekilde inceleyebiliriz.

1. Fiil Ehliyeti

Bir kimsenin mahkemede şahit olarak dinlenebilmesi için öncelikle fiil ehliyetine sahip olması gerekir. İslam hukuk literatüründe âkıl-bâliğ olmak şeklinde ifade edilen fiil ehliyeti ayırtım gücü ile birlikte ergenliğe ulaşmanın bir kişide aynı anda bulunmasıyla meydana gelir. Dolayısıyla ayırtım gücüne sahip olsa bile henüz ergenliğe ulaşmamış olan çocuğun şahitliği kabul edilmez[36]. Bununla birlikte çocuk mümeyyiz iken bir olaya şahit olmuş fakat ayırtım gücüne sahip olmadığı için şahitlik edememişse ergenlik çağına ulaştıktan sonra bu konuda şahitlik yapması mümkündür[37].

Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi', (Yüksek Lisans), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayfa No: 52/ Belge No: 159.

35 **Bilmen,** s. 141; **Bayındır,** s. 171-172.

36 *"Zeyd-i sağîr bir hususta Amr'ın müddeâsına şahadet eylese makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş**, s. 595.

37 *"Zeyd, sığarında tahammül-ü şahadet idüb ba'del-bülûğ eda eylese makbul olur mu? El-cevab: Olur.", "Zeyd-i mümeyyiz bir hususu muayene idüb ba'del-bülûğ şahadet eylese makbul olur mu? El-cevab: Olur.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 596. **Bayındır,** s. 173; **Ekinci**, s. 384; **Bilmen,** s. 167.

2. Kör ya da Dilsiz Olmamak

Mahkemelerde şahitlik yapacak kişilerin Mecelle'de de ifade edildiği üzere kör ya da dilsiz olmaması gerekir[38]. Zira şahidin mahkemede tarafları göstererek teşhis etmesi ve "şahitlik ederim" sözcüğünü kullanmaları gerekmektedir. Kör veya dilsiz olanlar ise bu iki şartı yerine getiremeyecek olmalarından dolayı şahitlikleri kabul edilmez. Nitekim konuşma yeteneğinden yoksun olan kişi ifadesini bilinen işaretlerle ya da yazılı olarak verse de şahitliği kabul edilmez[39].

3. Müslüman Olmak

İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda, Osmanlı Devleti ile zimmet anlaşması yaparak Osmanlı vatandaşlığı elde etmiş olan gayrimüslimler (zimmîler), taraflardan biri Müslüman olmadıkça aile ve miras hukuku gibi özel hukuk davalarını kendi cemaat mahkemelerine götürmüşler[40] ve bu davalar açısından herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaksızın şahitlik yapabilmişlerdir[41]. Bununla birlikte zimmîlerin kamu hukuku davaları ve taraflardan birisinin Müslüman olduğu özel hukuk davaları şer'iyye mahkemelerinde görülmüştür. Şer'iyye mahkemelerinde görülen bu davalarda zimmîler davalı ya da davacı olabilmişler ve aleyhlerinde verilen kararlarda itiraz haklarını kullanarak Divan-ı Hümayun'da davanın yeniden görüşülmesini sağlayabilmişlerdir. Buna karşın Osmanlı Devleti ile zimmet sözleşmesi yapmak suretiyle vatandaşlık hakkını elde etmiş olan zimmîlere usul hukuku ile ilgili olarak getirilmiş olan en önemli kısıtlama, Müslümanlara karşı şahitliklerinin kabul edilmemesi olmuştur. Zira İslam hukukuna göre bir davada taraflardan biri Müslüman ise şahitlerin de Müslüman olması gerekmektedir[42]. Nitekim Osmanlı Devleti uygulamasında da mahkemelerde görülmekte olan bir davada

---

38 MAA, m. 1686.

39 **Bilmen,** s. 167; **Bayındır,** s. 174.

40 Böyle olmakla birlikte zimmiler, dilerlerse kendi aralarındaki hukuki uyuşmazlıkların halli için doğrudan şer'iyye mahkemesine de gidebilirlerdi.

41 *"Zeyd-i Nasranî'nin, Amr-ı Yahudi ile olan davasında Zeyd'in müddeâsına Nasranî olan Bekir-i zimmî şahadet eylese makbul olur mu? El-cevab: Olur.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 627.

42 **Cin, Halil/Akyılmaz, Gül** (2016) Türk Hukuk Tarihi, Konya, Sayram, s. 200; **Bozkurt, Gülnihal** (1993) 'Türk Hukuk Tarihinde Azınlıklar', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 43, S: 1-4, Ankara, s. 51; **Cin/Akgündüz,** s. 382; **Atar,** s. 197.

taraflardan biri Müslüman ise diğer taraf gayrimüslim olsa bile o dava ile ilgili olarak yalnızca Müslümanların şahitliği kabul edilmiştir[43]. Şer'iyye sicillerinde de *"…beyyine taleb olundukda udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müsliminden … nâmân kimesneler li ecli'ş-şehâde meclis-i şer'e hâzirân olub istişhadolunduklarında … edâ-i şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde ba'de'l-kayd…"* kalıbı kullanılmak suretiyle şahitlerin Müslüman olduğu vurgulanmaktadır[44].

İslam aile hukuku bakımından nikâh akdinin sıhhat şartlarından kabul edilen şahitlikte kural olarak şahitlerin Müslüman olmaları gerekir. Ancak bu hususta Ebu Hanife ve Ebu Yusuf bir istisna getirerek erkeğin Müslüman, kadının ehl-i kitap bir gayrimüslim olması durumunda şahitlerin de ehl-i gayrimüslim olabileceğini kabul etmektedirler[45]

4. Erkek Olmak

İslam hukukunun teşekkül döneminden itibaren mülkiyet hakkı ve hukuki işlem ehliyeti gibi hususlarda hukuki açıdan erkeklerle kadınlar eşit sayılmaktadır. Bununla birlikte kadının şahitliği hususunda bazı konularda yalnızca kadınlar şahitlik yapabilirken, bazı konularda iki kadının şahitliği bir erkeğe eşit sayılmış ve kimi konularda ise kadının şahitliği hiç kabul edilmemiştir[46]. Bu çerçevede İslam ceza hukuku hükümlerine göre had suçlarından zina suçunun ispatı için dört erkek[47], diğer had ve kısas suçlarının sübuta ermesi için ise iki erkeğin şahitlik etmesi gerekir. Bu sebeple kadınların şahitliği

---

43 *"Karye-i Yazı sâkinelerinden Çölmekçioğlu Ali'nin iyâli huzûr-ı şer'-i şerîf-i enverde bundan akdem benim iyâlim Çiniciler Hânı'na bir miktar soğan tohumu koyup alırım dedikde hân-ı mezbûrdan tohum gelüp şer'an sabit olmayıp yine karye-i mezbûr sâkinlerinden (…) oğlu Konsan nâm zimmî benim diyü dava bede'd-dava dişçi oğlu Osman ve Halil Bayrakdar nâm kimesneler şahadetiyle şer'le sâbit olup mezbûr Kostan nam zimmî bedele hükm olunduğu bu mahalle kayd şod.",* **Atak, Rıdvan** (2013) '2114 Numaralı Safranbolu Şer'iyye Sicilinin (1222-1234/1807-1819) 1-68. Sayfalarının Transkripsiyonu, Özet ve Değerlendirilmesi' (Yüksek Lisans), Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 201, (165. Hüküm).

44 **Baş,** s. 93, (6/Belge 2).

45 **Aydın, Mehmet Akif** (1985) İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, s. 20

46 **Karaman, Hayreddin** (1991) 'Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi', İslami Araştırmalar, C: V, S: 4, Ankara, s. 286-287.

47 *'Zina sübutunda ricâlden iki şahit kifâyet ider mi yoksa dört şahit lazım mıdır? El-cevab: Dört şahit lazımdır.'* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 587.

ile had ya da kısas cezası verilmesi mümkün değildir[48]. Günümüz şartları, kadının ekonomik ve sosyal hayattaki yeri ve rolü göz önüne getirildiğinde bu durum İslam muhakeme hukuku ile pozitif hukuk sistemleri karşısında dikkat çekici bir görüntü sergilemektedir.

Öte yandan doğum anı ve ceninin sağ olarak dünyaya gelmesi, kadının bakire olması, kadınların erkekler tarafından bakılması mümkün olmayan organlarındaki kusurlar ve kadınlara özel hamam vb. yerlerde işlenen cinayetler gibi erkekler tarafından bilinmesi mümkün olmayan konularda ise yalnızca kadınların şahitliği kabul edilmektedir[49].

Bununla birlikte İslam hukukunda had ve kısas suçları ile yalnızca kadınların şahitlik edebileceği durumlar dışındaki davalarda iki erkek ya da bir erkekle iki kadın şahit aranmıştır[50]. Ancak önemle belirtilmesi gerekir ki iki kadının şahitliğinin bir erkeğe eşit sayılması ile ilgili olarak İslam hukukunda farklı yaklaşımlar da mevcuttur. Her şeyden önce Kur'an-ı Kerim'de geçen ve iki erkek şahit bulunamaması halinde bir erkekle iki kadının şahitliğini yeterli gören ayet[51] yalnızca vadeli borçlanmalarla ilgili olup, bütün hukukî meseleleri kapsamamaktadır. Üstelik bu ayete dayanarak bir erkeğin şahitliğinin iki kadına eşit olduğu anlamının çıkarılması da mümkün değildir. Zira söz konusu ayete göre şahit olarak iki kadın aranmasının sebebi kadınlardan birinin meseleyi unutması veya şaşırması halinde diğer kadının ona hatırlatması amacına yöneliktir ve şahitlik eden kadının şahitlik edeceği olayı unutmaması halinde bir erkekle bir kadının şahitliği birbirine eşit olacaktır[52]. Nitekim Diyanet İşle-

---

48 **Akyılmaz, Gül** (2000) İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü, Konya, Cemre, s. 56; **Cin/Akgündüz,** s. 382; **Schacht,** s. 202.

49 **Bayındır,** s. 189-190; **Cin/Akgündüz**, s. 383; **Atar,** s. 200.

50 **Atar,** s. 200; **Schacht,** s. 197; **Bilmen,** s. 125-126; **Cin/Akgündüz,** s. 382; *"Zeyd, Amr'dan 'Sen benimle güreşirken beni kaldurub, yere çaldurub, bir kolumu kırub ba'de'l-berâe ol kolum bilkülliye amel-i manda oldu!' deyu dava ve Amr inkâr itdikde Zeyd'in müddeâsına bir recül ile iki avret şahadet eyleseler makbul olur mu? El-cevab: Olur.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 588.

51 *"…Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun! Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile –biri yanılırsa ona hatırlatması için- iki kadın olsun...",* Bakara, 2/282.

52 **Cin/Akyılmaz,** s. 250, dipnot 80; **Akyılmaz,** s. 55; **Yurtseven, Yılmaz/ Çevik, Naci** (2015) 'İslam-Osmanlı Aile Hukukunda Nikâh Akdi ve İmam Nikâhı Meselesi', Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S: 11, Kocaeli, s. 165-166; **Karaman** (1991), s. 287.

ri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu da 17 Ekim 2002 tarihli toplantısında şahitlik konusunda, borçlanma ayetinde belirtilen ve dönemin şartlarında kadınların iktisadi ve ticari hayattaki pasif rolünden kaynaklanan farklılığın genel bir düzenleme olmadığı, konuyla ilgili ayetler topluca değerlendirildiğinde kadının şahitliğiyle erkeğin şahitliğinin birbirine eşit olduğuna karar vermiştir[53]. Ülkemizde resmi olarak en üstün dini otorite olan Diyanet İşleri Başkanlığı merkezli bu açıklama da göstermektedir ki İslam hukukuna göre hâlâ iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğunu söylemek günümüz koşullarında mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki unutmamak yalnızca erkek cinsiyetine özgü bir durum da değildir. Her iki cins için de herhangi bir olayı, davranışı, sözü ya da görüleni unutmak mümkündür. Özellikle kadının sosyo-ekonomik hayata böylesine yoğun olarak dahil olduğu bir toplumsal düzende, kanaatimizce kadının şahitliğine kısıtlama getirmek İslam hukukunun temel eşitlik anlayışına da uygun düşmemektedir.

5. Adil Olmak

İslam hukuku ilahi kökenli bir hukuk sistemi olması sebebiyle zaman zaman hukuk kuralları ile din kuralları birbirini tamamlayıcı bir nitelik arz eder. Nitekim İslam dininde büyük günah kabul edilen fiilleri işlemeyip küçük günahlarda da ısrarcı olmayan ve iyilikleri kötülüklerinden fazla olan kişilerin "adil" kabul edilmeleri buna örnek gösterilebilir[54]. İslam muhakeme hukukunda ise bir kimsenin şahitliğinin kabul edilebilmesi için kişinin adil olması şartı aranmıştır[55]. Bu sebeple İslam-Osmanlı hukukunda büyük günah işleyen, küçük günahlarında ise ısrar eden ya da kötü davranışları iyi davranışlarından fazla olan kişilerin şahitliği kabul edilmemiştir[56]. Kanaatimizce burada dikkat çekici nokta, dürüstlük ve ahlaklı olmak ile adalet olgusunun birbirini tamamlayan moral değerler olduğudur.

---

53 <https://fetva.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2907/kadinlarin-sahit-ve-mirasci-olmalari>, s.e.t. 29.11.2015.

54 *"Şahidin adil olması şarttır. Adil, hasenatı seyyiatına galip olan kimsedir.",* MAA, m. 1705; **Bayındır,** s. 175.

55 *"Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun.",* Maide, 5/8.

56 *"Mesele: Şahit ne vechile olmak gerektir ki şahadeti kabul oluna? El-cevab: Kebairden ictinab edip ve sagâire musır olmayıp, hayrı şerrine galip olmak gerektir.",* **Düzdağ, Ertuğrul** (2012) Kanuni Devri Şeyhülislamı Ebussuud Efendi Fetvaları, İstanbul, Kapı, s. 172.

6. Hür Olmak

İslam muhakeme hukukunda şahitlerin taşıması gereken şartlardan biri de hür olmaktır. Bu sebeple kölelerin dava konusu uyuşmazlık hakkında şahit olarak ifade vermeleri mümkün değildir. Bununla birlikte İslam hukukunda köleler, köle iken tanık oldukları olaylara hürriyetlerine kavuştuktan sonra şahitlik edebilirler[57].

7. Zina İftirasından Dolayı Cezalandırılmamış Olmak

İslam ceza hukuku hükümlerine göre zina iftirası, bir kimseye zina ettiği ya da zina mahsulü olduğu ithamında bulunmaktır. Maliki mezhebine mensup hukukçuların dışındaki İslam hukukçularına göre bu itham açık olarak yapılmalıdır. Malikiler ise kapalı bir ifadeyle de bu ithamın yapılabileceği görüşündedirler. Zina iftirası ya da başka bir ifadeyle iffete iftira (hadd-i kizb) suçunun oluşması için suçun genel unsurlarından ayrı olarak mağdurun "muhsan" olması şartı aranır. Fakat burada "muhsan" kavramı ile kastedilen mağdurun âkıl-bâliğ, hür, Müslüman ve namuslu olmasıdır. Zina iftirasına maruz kalan kişinin kadın ya da erkek olması durumu değiştirmez. İffete iftira suçunda hem Allah (kamu) hakkı ve hem de kul hakkının ihlal edilmesi söz konusudur. Bu haklardan hangisinin daha ağır bastığı konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı olmakla birlikte İslam hukukçularının tamamı zina iftirası suçunun takibinin şikâyete bağlı olduğu kanaatindedirler. Mağdurun şikâyeti ile mahkemeye intikal eden zina iftirası suçu, iki şahidin şahadeti ya da failin ikrarı ile ispat edilebilir. Suçun sabit olması durumunda faile verilecek asli ceza olan 80 sopadır. Bu asli cezanın yanı sıra faile verilen tebei ceza[58] ise mahkemelerde şahitliğinin kabul edilmemesidir[59].

8. Çok Dikkatsiz veya Uluorta Konuşmamak

Şahitlik yapabilmek için tanıklık edilecek konunun iyice dinlenip anlaşılması ve ifade verilecek zamana kadar hafızada tutulması gerektiğinden çok

---

[57] **Cin/Akyılmaz,** s. 317; **Bayındır,** s. 175.

[58] Tebeî cezalar, suça uygulanacak asli cezaya ek olarak, ayrıca mahkeme hükmüne gerek olmaksızın uygulanan yaptırımlardır.

[59] *"Zeyd-i müslimin üzerine hadd-i kazf ikamet olunduktan sonra Zeyd, Amr'ın müddeâsına şahadet eylese makbul olur mu? El-cevab: Olmaz",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 602; **Aydın, Mehmet Akif** (2014) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Beta, s. 186-187; **Cin/Akgündüz,** s. 304-305; **Cin/Akyılmaz,** s. 252-253; **Ekinci,** s. 347-348.

dikkatsiz olan veya uluorta konuşan kişilerin şahitlikleri kabul edilmez. Zira çok dikkatsiz bir kişi kendisine yapılacak telkine göre ifade verebileceği gibi uluorta konuşan kişi de sözünün meşru ya da gayrimeşru olduğunu düşünmeden yapacağı şahitlikte laubali ve aldırışsız davranabilir. Bu ise şahide ve dolayısıyla şahitliğe şüphe düşürür. Oysaki İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda şahitlik delili kesin ispat vasıtalarındandır ve hâkimi bağlayıcı niteliktedir. Bu sebeple önceki hukukumuzda şahidin şüpheli olması mahkeme kararının da şüpheli olmasına yol açacağından çok dikkatsiz olan ya da uluorta konuşan kişilerin şahitlikleri kabul edilmemiştir[60].

9. Davaya Taraf Olmamak

Bir kimsenin taraf olduğu davada şahitliği kabul edilmez. Dolayısıyla davada taraf olan bir kişinin şahitliği geçerli olmadığı gibi vasinin vesayeti altındaki küçük lehine, vekilin de müvekkili lehine yapmış olduğu şahitlikler geçersizdir[61]. Diğer taraftan bir kişinin kendi yaptığı işlere şahitliği de kabul edilmemektedir. Örneğin, satım sözleşmesiyle ilgili olarak alıcı ile satıcı arasında meydana gelen ihtilafta tarafların vekillerinin ya da satım akdine aracılık eden komisyoncuların şahitliği kabul edilmez. Aynı şekilde bir hâkimin daha önce bakmakta olduğu bir dava ya da vermiş olduğu bir hükümle ilgili olarak **şahitlik etmesi de geçerli değildir[62].**

10. Taraflardan Biriyle Dost ya da Düşman Olmamak

İslam-Osmanlı hukukuna göre şahitlik yapabilmek için lehine şahitlik yapılan kişinin davayı kazanması halinde şahidin bundan bir yarar sağlamaması ya da lehine şahitlik yapılan kişinin davayı kaybetmesi halinde şahidin bundan dolayı zarara uğramaması gerekir[63]. Bu sebeple altsoy-üstsoy hısımları

---

60 **Bilmen,** s. 167; **Bayındır,** s. 178.

61 *"Bir hususta bir kimse hem müddei hem şahit olmak caiz olur mu? El-cevab: Hukukullahtan değil ise olmaz.",* **Düzdağ,** s. 170; *"Bir kimse hem müddei hem şahit olamaz. Binaenaleyh vasinin yetime ve vekilin müvekkiline şahadetleri sahih olmaz.",* MAA, m. 1703.

62 *"Bir kimsenin kendi fiiline şahadeti muteber değildir. Binaenaleyh vekillerin ve dellalların biz bey' etmiştik diye kendi fiillerine şahadetleri muteber olmaz. Kezalik bir belde hâkimi infisalinden sonra kablel-infisal kendisinden sudur etmiş olan hükme şahadet eylese sahih olmaz.",* MAA, m. 1704; **Bilmen,** s. 131; **Bayındır,** s. 180.

63 *"Bir hususa şahadet eden Zeyd'in şahadetinde kendiye cerr-i mağnem olacak şahadeti makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 610.

ile karı-kocanın birbirleri lehine yapacakları şahitlik kabul edilmez[64]. Bunun gibi işçinin işveren[65], kölenin efendisi ve şirket ortaklarının şirketle ilgili hususlarda birbirleri[66] lehine şahitlikleri de geçerli değildir. Buna karşın arkadaşlar birbirlerinin malları üzerinde tasarruf etme derecesinde yakın olmamak şartıyla birbirlerine şahitlik yapabilirler[67].

Diğer taraftan şahidin şahadetinin kabul edilebilmesi için aleyhinde şahitlik yapacağı kimse ile aralarında düşmanlık olmaması gerekir[68]. Örneğin, yaralama suçlarında mağdurun ya da adam öldürme suçlarında maktulün yakınlarının suçun faili aleyhine yapacakları şahitlik kabul edilmez[69]. Bununla birlikte düşmanlık ilişkisi şahit ile aleyhinde şahitlik yapılan kişi arasında olmayıp, bunların altsoyu veya üst soyu arasında ise bu durum şahitliğe engel teşkil etmez[70].

---

64 *"Hind'in müddeâsına zevci Zeyd'in şahadeti makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/ Demirtaş,** s. 608.

65 *"Zeyd'in müddeâsına ayalinden olan hizmetkârı Amr'ın şahadeti makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 607; *"Şâhidlerin şehâdetleri meçhul üzere olub şöyleki menbâ'lar zâhire ihrâc olunub yer altında olub üsdü örtülmüş menbâ'lara şâhidlerin şehâdeti istima' olub olmayacağı Osmân ve Süleymân bu adamlar şâhid-i zûrdur ve hemde Mahmûd Efendi'ninde ittifâkıyla ve hüccetle ta'ayyüş iden adamları olduğu gibi ecri hassı ve hademesi olduğunu tebeyyün eylediğimden başka mezbûr Osmân kendüsü kâtil olub elan berâat itmeyüb müdde'i Mahmûd Efendi'nin mahdûmu Mustafâ Efendi'nin mahdûmu Mustafâ Efendi'nin ceza ve yaşında vekâletiyle Süleymân hademeleri bulunduğundan anların hâle mebni ise berâeten itdirüb şâhid Süleymân'a karyesine adam gönderdiğinde ben vakf hakkında bir cevâb diyemem deyü cevâb itdiğinde Mustafâ Efendi berâet itmedi defteri içinde kendüsünü cezalandırdım deyü tevâtür anıda ettiririm ve şâhid Süleymân olan kendüsünün hademesi ve ecr-i hassı olduğunu tebeyyün itdiririm.(R. Fi Mayıs 305 / M.…1888).",* **Barış,** Sayfa No: 90/ Belge No: 279.

66 *"Zeyd ve Amr ve Bekir şirket-i i'nan ile şerikler iken Zeyd, Beşir'den: 'Mâl-i şirketten zimmetinde şu kadar akçe hakkım vardır!' deyu dava ve Beşir inkâr itdikde Zeyd'in müddeâsına Amr ve Bekir şahadet eyleseler makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 612.

67 **Bilmen,** s. 129.

68 *"Zeyd'e adâvet-i dünyeviyye-i zâhireleri olan Amr ve Bekir'in Zeyd üzerine şahadetleri makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 606.

69 *"Zeyd-i maktulün veresesi Amr'dan: Zeyd'i sen katleyledin deyu dava ve Amr inkâr itdikte veresenin müddeâlarına içlerinden Bekir ve Beşir şahadet eyleseler makbul olur mu? El-Cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/ Demirtaş,** s. 611.

70 **Bilmen,** s. 129, 134; **Bayındır,** s. 179.

C. ŞAHİTLİĞİN ŞEKLE İLİŞKİN ŞARTLARI

İslam-Osmanlı muhakeme hukuku hükümlerine göre mahkemelerde şahitlik yapmak için bir takım şekil şartlarının yerine getirilmesi gerekir. Bunlar, şahitliğin mahkemede dava konusu uyuşmazlığın konusu ve taraflarının belirtilerek belirli sözlerin kullanılmasıdır.

1. Şahitlik Yeri ve Şekli

Mahkemelerde şahitlik delilinin kullanılabilmesi için şahitlerin ifadesinin muhakemenin yapıldığı yerde alınması ve bu ifadede "şahitlik ederim" sözcüklerinin bulunması gerekir. Bu sebeple hâkim veya naiplerin yargılama yaptıkları yerin dışında alınan ya da "şahitlik ederim" lafzını bulundurmayan tanık ifadeleri geçersizdir[71]. Nitekim Şer'iyye sicillerinde de şahitliğin mahkeme huzurunda ve "şahitlik ederim" kelimelerinin kullanılarak yapıldığı özenle ifade edilmiştir[72]. Bununla birlikte şahitler "şahitlik ederim" demek yerine yalnızca "falan hususu böyle bilirim" ya da "böyle haber veririm" gibi ifadeler kullanırlarsa şahitlik etmiş sayılmazlar. Ancak, şahidin kullandığı bu ifadeler üzerine hâkim kendisine "böyle şahitlik eder misin" diye sorduğunda şahit de "evet, böyle şahitlik ederim" derse şahidin şahitliği ve dolayısıyla vermiş olduğu ifade geçerli olur[73].

---

71 **Bilmen,** s. 140-142; **Cin/Akgündüz**, s. 383-384; **Bayındır,** s. 193-194.

72 *"…müddeî'-i mezbûrdan müddeâsını mübeyyin beyyine taleb olundukda udûl-i ahrâr-ı ricâli müsliminden Kübcegiz Mahallesi sükkânından Kaşıkoğlu Ahmed bin İbrahim ve Arucuk karyesi sükkânından Cafer oğlu Hüseyin bin Cafer nâmân kimesneler li ecli'ş-şehâde meclis-i şer'e hâzırân olub iştihâd olunduklarında fi't-tahkîk müteveffây- ı mezbûr EsSeyyid Mehemmed bin Himmet hayavâtında tasarrufât- ı şer'iyyesi câ'ize ve şeri'ât-ı mer'iyyesi nâfıze olduğu halde bi-emrillâhi te'âlâ fevt olunduğunda mecmû terekesi kabz olunub kırk guruş sünneti seniyye üzere techîz ü tekfîn harç ve sarf olundukdan sonra bâkiyesi hâlâ Âsıtâne-i aliyyeden altıncı bölük kışlasında sâkin Halebî-oğlu Ali'ye isâl oluna deyu vasiyet idüb tenfizine müddeî'-i mezbûr Es-seyyid Hüseyin vasiy-i muhtâr nasb u ihtiyâr itdikde ol dahi vesâyet-i mezbûrı muvâcehesinde kabûl itdikden sonra musırran a'lâ ebsâren vefât eyledi yine bu hususu bu vech üzere şâhidleriz ve şehâdet dahi ideriz deyu her birleri edâ-i şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde ba'de'l-kayd ile ve't-terekeye şehâdetleri makbûle olmağın mûcibince ba'de'l-hükm..."*, **Baş,** s. 93 (6/Belge 2).

73 MAA, m. 1689; **Bilmen,** s. 141-142.

2. Tarafların Kim Olduklarının Belirtilmesi

Şahidin şahitliğinin geçerli olabilmesi için ifadesi alınırken lehine ve aleyhine tanıklık yaptığı kişileri ve dava konusu şey mahkemede hazır ise her üçünü birden eliyle işaret ederek göstermesi gerekir. Böylelikle şahidin taraflardan hangisi lehine, hangisi aleyhine ve hangi konuda tanıklık ettiği kesin olarak anlaşılmış olur. Şahidin mahkemede hazır olan tarafları ve uyuşmazlık konusu olan şeyi eliyle işaret etmesi halinde, dava konusunu tarif ederek davacı ve davalının ya da bunların baba ve dedelerinin isimlerini söylemesine gerek kalmaz. Hatta tarafları ve dava konusunu eliyle işaret eden şahitler, davacı veya davalının isimlerini bilmeseler bile, yapmış oldukları şahitlik yine de geçerlidir[74].

Bununla birlikte taraflardan biri vekil ile temsil ediliyorsa, dava günü mahkemede hazır değilse ya da şahitlik ölmüş bir kimse hakkında yapılıyorsa taraflar ile bunların baba ve dedelerinin isimlerinin şahitlerce söylenmesi gerekir[75]. Fakat mahkemede hazır olmadığı halde hakkında şahitlik yapılacak kimse, herkes tarafından tanınan ve bilinen ünlü birisi ise yalnızca onun ismini ve ününü söylemek şahitlik için yeterlidir. Çünkü burada amaç dava konusu tarafları birbirlerinden ve üçüncü kişilerden şüphesiz olarak ayırt edecek şekilde tarif etmektir[76]. Bu noktada, şahitlerin ifadeleri tarafların belirlenmesine yetecek kadar açık ve net değilse ya da mahkeme üzerinde şahitlerin davanın taraflarını tanımadıkları şüphesini uyandırıyorsa vermiş oldukları ifadeler reddedilmesi kaçınılmaz bir durumdur.

---

[74] MAA, m. 1690/I; **Bilmen,** s. 142; "*Zeyd'in Amr'dan 'Sana şu kadar akçe ikraz ve teslim itmişdim' deyu dava ve Amr inkâr itdikte Zeyd'in müddeâsına şahadet eden kimesneler Zeyd ve Amr'ın isimlerini bilmek lazım mıdır? El-cevab: Değildir.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 589.

[75] *"Bir hususta Zeyd-i müteveffânın üzerine şahadet iden Amr ve Bekir, Zeyd'in babası ve dedesi isimlerini zikretmek lazım mıdır? El-cevab: Lazımdır.", "Zeyd, Amr-ı müteveffâ için 'Amr mâlinden şu kadar akçeyi vücûh-i birre vasiyet ve tenfizine beni nasbitmişdi' deyu hasm-ı şer'i mahzarında dava itdikde Zeyd'in müddeâsına şahadet iden kimesneler ancak Amr'ın ismini zikredüb babası ve dedesi isimlerini zikreylemeseler şahadetleri makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 590.

[76] MAA, m. 1690/II; **Bayındır,** s. 194.

3. Dava Konusunun Belirtilmesi

Şahit tarafından dava konusu uyuşmazlığın bilindiğinin tam olarak anlaşılabilmesi için, şahidin uyuşmazlık konusu şeyi yeterince tarif etmesi ya da yerinde göstermesi gerekir. Bu ise davanın türüne göre değişiklik göstermektedir.

a. Gayrimenkul Davası

Bir gayrimenkul hakkında şahitlik yapılıyorsa söz konusu gayrimenkulün en az üç tarafındaki sınırları şahitler tarafından tespit edilerek bu sınırları çevreleyen taşınmazların, varsa sahipleriyle bunların baba ve dedelerinin isimlerinin söylenmesi gerekir[77]. Böylece şahitler dava konusu taşınmazın üç veya dört sınırını söyledikten sonra taşınmazın yerini bilmeseler de söz konusu gayrimenkule ilişkin şahitlikleri geçerli olur. Çünkü şahitler taşınmazın yerini bilmeseler de mahkeme huzurunda sınırlarını söylemek suretiyle dava konusu taşınmazı diğerlerinden ayırt etmişlerdir. Bununla birlikte şahitler taşınmazın sınırlarını beyan edememekle birlikte yerini biliyorlarsa bulunduğu şehri, köyü veya mahalleyi ve ayrıca sokağı söylemek suretiyle de şahitlik yapabilirler. Öte yandan herkes tarafından tanınan ve bilinen bir taşınmaz dava ediliyorsa şahitlerce bu taşınmaza ilişkin sınırların belirtilmesi gerekmez[78].

---

77 *"Zeyd'in Amr ile bir akara müteallik davasında Zeyd'in müddeâsına şahadet eden kimesneler akarın hududunu bilmeyüb mahallinde tayine kâdir olamasalar şahadet-i merkûme ile müddeâsı sabit olmuş olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 592-593; *"…matlubumdur didikde gıbbe's-sual mezbur Hüseyin cevabında tarla-yı mezbur merḳumun mülkü idi lakin bundan aḳdem mülkü olub gaib-i ani'l-meclis Ahmed Ağaa-zâde Mehmed Ağa'ya tarla-yı mezkûrda olan haḳḳ-ı tasarrufunu ma'rifet-i sahib-i arz ile elli guruş bedel mukabelesinde bana ferağ ve tefviz idub mülk-i müfevvezim olduğuna binaen tasarruf iderim deyu defle mukabele idicek gıbbe'l- istintak ve'l-inkâr mezbur Hüseyin'den def-i mezburu mübeyyin beyyine taleb olundukda udul müsliminden Mustafa Beğ ibn-i el-Hac Mehmed ve Hüseyin Beğ ibn-i Mehmed nam kimesneler li-ecli'ş-şehade meclis-i şer'e haziran olub eserü'listişhad fi-nefsi'l-emr mezbur Abdi Beğ salifü'z-zikr tarlada olan hakk-ı tasarrufunu marifet-i sahib-i arz ile ga'ib-i mezbur Mehmed Ağa'ya bizim huzurumuzda ferağ ve tefviz idub eyledi biz bu hususa bu vech üzere şahidleriz şahadet dahi ideriz deyu her biri eda-i şahadet-i şer'iye eylediklerinde ba'de't-ta`dil ve't-tezkiye şahadetleri makbule oldukdan sonra mucebiyle mezbur Abdi Beğ bi-vech-i mu'arazadan men…",* **Çöpoğlu, Binnaz** (2008) 'H.1099 (M.1687-1688) 836 No'lu Bolu Şer'iye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi', (Yüksek Lisans), Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 249-250, (33-a-III).

78 MAA, m. 1623; **Bilmen,** s. 142; **Bayındır**, s. 195.

Gayrimenkul davalarında şahitler dava konusu taşınmazın sınırlarını bilmediklerini fakat yerinde gösterebileceklerini söylerlerse taşınmazın bulunduğu yere gidilerek şahitlerin taşınmazı göstermesi sağlanır. Bu şekilde gayrimenkulün bulunduğu yerde ve taşınmazın gösterilmesi suretiyle yapılan şahitlik de geçerlidir ve bu durumda şahitlerin söz konusu taşınmazın sınır komşularının isimlerini bilmeleri gerekmez[79].

Diğer taraftan davacı, bir senede dayanarak bir gayrimenkule ilişkin dava açtığında şahitlerin ‘‘Bu senette sınırları yazılı olan taşınmaz, davacının mülküdür’’ şeklinde tanıklık yapması mümkündür. Söz konusu senette yazılı olan taşınmazın sınırlarının ayrıca şahitlerce beyan edilmesine gerek yoktur. Zira tanık beyanlarında senedin söylenmiş olması dava konusuna işaret edilmesi gibidir[80].

b. Alacak Davası

Bir kimsenin başka birindeki belli bir miktar alacağı için açtığı davada şahitlerin davalının davacıya karşı belirtilen miktarda borcu olduğuna şahitlik etmeleri yeterli olup, ayrıca bu borcun hâlâ devam ettiğini belirtmelerine gerek yoktur. Ancak şahitlere davalı veya vekili tarafından borçlulara karşı borcun hâlâ devam edip etmediği sorulursa ve şahitler de bu hususta bilgileri olmadığını beyan ederlerse şahitlikleri geçersiz olur. Bununla birlikte böyle bir soruya şahitlerin ‘‘bilmem’’ cevabını vermeleri hak kaybına yol açacağı için hâkim tarafından şahitlere karşı böyle bir soru yöneltilemez[81].

c. Ölmüş Birisi ile İlgili Davalar

Ölmüş birisi ile ilgili davalar; mirasçılık davaları, murisin malı veya alacağı ile ilgili davalar ve terekeden alacak davaları olmak üzere üç çeşittir. Öncelikle bir kimsenin ölen bir şahsın mirasçısı olduğunu ispat etmek için açmış olduğu davalarda şahitlerin tanıklığının kabul olması için bazı konuları beyan etmeleri şarttır. Bunlar; davacının ölen kişinin mirasçısı olduğu ve bu mirasçılığın sebebi, davacı ile ölü ortak bir babada birleşinceye kadar aradaki soy bağı ilişkisi, ölen kişinin davacı ile birlikte diğer mirasçıları ve kendilerinin murisin ölüm anında hayatta olduklarıdır. Bununla birlikte şahitlerin ölen kişinin kimliğini beyan etmeleri şart değildir[82].

---

79 MAA, m. 1691; **Bayındır,** s. 195.

80 MAA, m. 1692; **Bilmen,** s. 143; **Bayındır,** s. 195.

81 MAA, m. 1695; **Bilmen,** s. 143; **Bayındır,** s. 196.

82 **Bilmen,** s. 144-145; **Bayındır,** s. 196.

Öte yandan Hanefi hukukçulardan Ebu Yusuf'a göre mirasçıların, murisin bir başka şahsın zimmetinde bulunan malı ya da alacağı için açmış olduğu davalarda, şahitlerin dava konusuna tanıklıkta bulunmaları yeterli olup, ayrıca alacağın ya da malın miras yolu ile davacılara intikal ettiğini belirtmelerine gerek yoktur[83]. Ebu Hanife ve İmam Muhammed ise böyle davalarda şahitliğin geçerli olması için alacağın miras yolu ile mirasçılara intikal ettiğinin de belirtilmesi gerekir[84].

Öte yandan, murisin bir başkasına bir miktar borcu olması ya da başkasına ait bir malı elinde bulundurması ve borcunu ifa edemeden ya da malı sahibine teslim etmeden ölmesine karşın alacaklının borcun tahsili ya da malın iadesi için terekeye dava açması durumunda şahitlerin, murisin davacıya karşı dava konusu kadar borçlu ya da dava konusu malın davacıya ait olduğuna tanıklık etmeleri yeterlidir. Ayrıca, murisin bu borcu ödemeden ya da malı sahibine teslim etmeden öldüğünü açıklamalarına gerek yoktur[85].

---

[83] MAA, m. 1693; **Bilmen,** s. 143; *"…mezbûr Abdurrahim'den müddeâsını mübeyyin beyyine taleb olundukda udûl müsliminden el-Hac Abdulkadir ibnü'l-Hac Hasan ve İvaz bin Mehmed nam kimesneler li-ecli'ş-şehade meclis-i şer'e hâziran olub eserü'l-iştihad fi'l-hakika müteveffâ-yı mezbûr Abdurrahim Çelebi hâl-i hayatında ve kemâl-i akl ve sıhhatinde müteveffâyı mezbûr el-Hac Mustafa'ya eşya bahasından yetmiş guruş deyn-i ikraru bizi eşhad eyledi idi müteveffâ-yı mezbûr Abdurrahim Çelebi'nin ber-vech-i muharrer ikrarına şahidleriz ve şehadet ideriz deyu her biri eda-i şehadet-i şer'iye eylediklerinde ba'de'l-ta'dil ve't-tezkiye şehadetleri makbûle olduktan sonra mücebiyle ba'de'l-hükm kayd…",* **Çöpoğlu,** s. 268-269, (36-b-1).

[84] **Bayındır,** s. 196-197; **Demirci,** s. 134.

[85] MAA, m. 1694; **Bilmen,** s. 143; **Bayındır,** s. 197; *"…medyun-u merkumdan zimmetinde bana deyni olduğunu huzur-u müsliminde ikrar ve işhad edip ber minval-i muharrer fevt olmakla terekesinden talep ederim deyu ba'del da'va ve'l inkâr müddeî -yi mezburdan müddeas ına beyyine talep olundukta mezkûr Kızılmescit mahallesi ahalisinden Şemseddin bin Molla Yusuf ve Yasin bin Abdullah nam kimesneler li ecli'ş şehade meclis-i şer'e haz ıran olup eserü'l istişhad fi'l hakîka müteveffa Hüseyin bin Kas ım bin Mehmed hal-i hayatında kemal-i akıl vel s ıhhatte merkum Abdulcelil'e iki aded lira-yı Osmani ile iki kuruş zimmetinde vacibü'l eda deyni olduğunu huzurumuzda ikrar ve istişhad eylediği biz bu hususa bu vech üzere şahitleriz ve şehadet dahi ederiz deyu herbiri eda-y ı şehadet-i şer'îye ettikde…",* **Uluçay, Salih** (2006) '412 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Hicri: 1306/1308-Miladi: 1889-1891)' (Yüksek Lisans), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 94-95, (Numara 38).

D. ŞAHİTLİĞİN ESASA İLİŞKİN ŞARTLARI

İslam-Osmanlı usul hukukunda mahkemelerde şahitliğin delil olarak kullanılabilmesi için önceden açılmış bir davanın olması ve şahitliğin; maddi gerçeğe ya da herkesçe bilinen hususlara aykırı olmaması, çelişkili olmaması ya da olmayan bir şeyin ispatı için yapılmaması gerekir.

1. Önceden Açılmış Bir Davanın Olması

İslam-Osmanlı muhakeme hukuku hükümlerine göre, kul haklarını ilgilendiren hususlarda önceden açılmış bir dava olmaksızın şahitlik yapılması mümkün değildir. Zira şahitlik, davacı veya davalının iddiasını ispat etmek için oluşturulmuş bir müessesedir. Bu sebeple genel olarak özel hukuk davalarında ve zina iftirası suçunda önceden açılmış bir dava olmaksızın şahitlik yapılamaz[86].

Diğer yandan İslam hukukunda Allah hakkı adı verilen kamu düzeni ve kamu yararının ağır bastığı davalarda şahitlik edebilmek için kural olarak önceden açılmış bir davanın olması şart değildir. Zira bu tür davalarda her Müslüman hasım sayılacağından dava hükmen açılmış kabul edilir. Bu sebeple evlenme, boşanma, süt hısımlığı, vakıf ve zina iftirası suçu dışında kalan had suçlarıyla ilgili davalarda şahitlere tanıklık edip etmeme hususunda seçim hakkı tanınmak suretiyle önceden bir dava açılmamış olsa bile şahitlik etme imkânı sağlanmıştır[87].

---

[86] MAA, m. 1696; **Bilmen,** s. 127; **Cin/Akgündüz,** s. 383.

[87] **Bilmen,** s. 127; **Bayındır,** s. 191-192; **Cin/Akgündüz,** s. 383; *"Nezâret-ı Evkâf-ı Hümâyûn-ı Mülûkâne-ı mülhak evkâfından Medine-ı Bitlis mahallâtından Hersan Mahallesinde vâkı' (silik) Pekâr Cami-i şerif-i vâkfının vâzife-ı muâyanesiyle tevliyet cihetine bilâ berât-ı mutasarrıfı olan Abdullah Efendi ibn-i Ahmed bundan akdem li-ebeveyn biraderi Mehdi ve sulbi sağir oğulları Osman ve Salihh ve Süleyman'ı terk eylediği halde vefat etmekle cihet-ı tevliyet-ı mezkûre mahlûl ve hizmet lazimesi muattal kalıp bi mukavele cihet-i mutesarrıflarından vefat edenlerin vefatlarından cihet-ı mahlûllari ber mucib şard-ı vâkfı dercide mukaddem olan evlad kibârına ve evlad kibâr-ı ehli ve er bâb-ı olduğu halde evlad haklarına tevci olunarak kenduleri had-ı bülûğlarına tecaviz ve bil nefsi edâ ve hizmet-ı kısb iktidarları ta'yin edeceğine deyin (silik) ehliyetlu ahz kimesnenin uhdesine ihale-ı niyâbetiyle bilâ kusur eder hizmet ittirülmek usûl-ı ve teâmül-ı kadîm iktizâsından olunduğuna ve kebirci mezbûr Mehmed derecide mukaddemı ekberı evladdan isede kendusu ğayrı reşid olduğu ehli vâkıfdan Müfti-ı belde fetahatlu Şeyh Fetullah Efendi ibn-i Abdullah ve Farıs Ağa ibn-i el Hac Abdurahman ve Hacı Hamza bin Hasan nam kimesnelerin Medine-ı mezbûre mahkeme-ı şer'iyyesinde hâlâ Evkâf Muhasebecisi Cevdet Efendi ibn-i Ahmed hâzır olduğu halde ma'kûd-ı meclis-i şer'i alide bi'l muvâcehe alâ tariki'l şehâde ihbârları ve sureti ve sîreti kendusunun ğayrı reşid olduğunu meclis-i ma'kûd-ı mezkûrede muâyane ile dahi tahakkuk eylediğine binâen tahkikat-*

Bununla birlikte önemle belirtmek gerekir ki kul haklarıyla ilgili davalarda tanıkların şahitlik edebilmesi için önceden dava açılmış olması şart olduğundan aradan çok uzun zaman geçmiş olması şahitliğin kabulüne engel teşkil etmez. Ancak, kamu düzeni ve kamu yararı ile ilgili davalarda ise tanıkların şahitlik edebilmeleri için davanın zamanaşımına uğramamış olması gerekir. Hanefi mezhebine mensup hukukçulardan Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, zamanaşımı süresini olayın gerçekleşmesinden itibaren bir ay (bazı kaynaklara göre altı ay) ya da daha fazla süre olarak kabul etmişlerken, Ebu Hanife zamanaşımı konusunda herhangi bir süre belirtmeyerek süre tayinini hâkimlerin takdirine bırakmıştır[88].

2. Şahitliğin Açık Gerçeğe veya Herkesçe Bilinen Hususlara Aykırı Olmaması

Şahitliğin mahkemede delil olarak kullanılabilmesi için şahitlerin ifadelerinin açık gerçeğe veya herkes tarafından bilinen hususlara aykırı olmaması gerekir. Açık gerçeğe aykırı ya da başka bir ifadeyle gerçek dışı şahitlik beş duyu organı ile açık bir şekilde tanık olunmuş şeylere aykırı olarak yapılan şahitliktir. Örneğin, yaşadığı açık şekilde görülen bir kimsenin öldüğüne veya sağlam olarak ayakta olduğu hâlde bir binanın yıkıldığına yapılan şahitlik hukuken geçersizdir[89].

Diğer taraftan şahitliğin mütevatire[90] yani herkes tarafından bilinen hususlara aykırı olmaması gerekir[91]. Örneğin, bir kimsenin belirli bir günde belli bir yerde bulunduğu tevatür olarak sabit olduğu halde o kimsenin aynı günde

---

ı lazım-i ledel icrâ-ı vâkfı mezkûr-ı evkâf-ı kâdimeden olup der-dest bin yüz yirmi iki senesi tarihiyle müverrah bir kıt'a vâkfı mevcûd isede sicillat-ı mahkemede kaydı olup lâkin cami-i şerif-i mezkûr el-yevm mevcûd ve ma'mur ve derununda edâ ve salâvât-ı oluna geldiği anlaşılmış olduğundan mahallâ-ı mezbûre ahalisinin müntahib ve muhtarları olan işbu ba'isü'l arz el Hac Mehmed Efendi ibn-i el Hac Abdulteyüb cihet-ı tevliyet-ı mezkûreye ehli müstehakkı ve umur-ı vâkfı rü'yete muktedir eylediği meclis-i ma'kûd-ı mezkûre kisan-ı mûmâ ileyhân kezâlik alâ tariki şehâde ihbârlarıyla…", **Güler,** Sahife No: 152/Hüküm No: 264.

88 **Bayındır,** s. 186; **Cin/Akgündüz,** s. 382.

89 MAA, m. 1696; **Bilmen,** s. 128; **Cin/Akgündüz,** s. 383; **Bayındır,** s. 192.

90 *"Tevâtür mertebesi kaç kimse sözüyle hâsıl olur? El-cevab: Aded-i mu'ayyen yoktur. Hemen kizb üzerine ittifâkı âdeten mümkün olmayacak mikdârı âdem olmak gerektir.",* **Düzdağ,** s. 170.

91 *"Meşhur ve mütevatirin hilafına ikame olunan beyyine makbul olur mu? El-cevab: Olmaz. Bu suretde Zeyd kadı meşhur ve mütevatirin hilafına ikame olunan beyyineyi kabul idüb ve mucibi ile hükmeylese hükmi nafiz olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 624; MAA, m. 1698; **Bilmen,** s. 128; **Cin/Akgündüz,** s. 383.

başka bir yerde bulunduğuna dair yapılan şahitlik mahkeme tarafından kabul edilmez. Bununla birlikte mahkemeye intikal etmiş bir davada her iki taraf da kendi iddiasına tevatür halinde sandığı şahitler getirirse, hâkim yapacağı tetkik sonucunda taraflardan hangisinin şahitlerinin tevatür şartlarını taşıdığına kanaat getirirse o tarafın tevatür iddiasını kabul eder. Şayet söz konusu davada her iki tarafın şahitleri de tevatür şartlarını taşımıyorsa, tanıklıkları normal şahitlik olarak kabul edilir[92].

3. Şahitliğin Çelişkili Olmaması veya Olmayan Bir Şeyin İspatı İçin Yapılmaması

İslam hukukuna göre beyanları birbiriyle çelişen şahitlerin ifadeleri mahkemelerde delil olarak kullanılamaz. Dolayısıyla şahitler ifadelerini verdikten sonra ve fakat henüz hüküm verilmeden önce hâkimin huzurunda şahitliklerinden kısmen ya da tamamen rücu ederlerse hiç şahitlik yapmadıkları kabul edilir. Bu sebeple önceki ifadesinde bir kimseye ait olduğunu iddia ettiği bir şeyin daha sonra başka birisine ait olduğuna dair ifade veren şahidin tanıklığı hiçbir şekilde kabul edilmez[93].

Şahitlik, bir hakkı ortaya çıkarmak ya da ispat etmek üzere yapılır. Bu sebeple bir şeyin olmadığı ya da bir olayın meydana gelmediğine dair yapılan şahitlik, hâkim tarafından delil olarak kabul edilemez[94]. Ancak yokluğu mütevatir olan bir şeyin ispatı için şahitlik yapmak mümkündür[95]. Örneğin; davacının davalıya belli bir tarih ve saatte, belli bir yerde bir miktar borç verdiğini iddia ederek açtığı davada, davalı belirtilen tarih ve saatte başka bir yerde olduğunu mütevatir olarak ispat ederse bu durumda, hâkim davalının bu delilini kabul ederek davacının iddiasını reddeder. Zira tevatür bir şeyin varlığını ispat etmek için kullanıldığı gibi yokluğunu ispat etmek için de kullanılabilir. Öte yandan hukuki işlemlerde menfi şartın gerçekleştiğini ispat etmek için de olmayan bir şeye şahitlik edilebilir[96]. Örneğin, şehirlerarası yolculuğa çıkan

---

92 **Bilmen,** s. 128; **Bayındır,** s. 193.

93 MAA, m. 80; **Bayındır,** s. 193; **Cin/Akgündüz,** s. 383.

94 MAA, m. 1699; **Bilmen,** s. 128; **Cin/Akgündüz;** s. 383; **Bayındır,** s. 193.

95 *"Zeyd, Amr'dan 'Zimmetinde karzdan şu kadar akçe hakkım olub hatta felan beldede felan tarihde ikrar dahi itmişdin!' deyu dava ve Amr, bi'l-külliye inkâr idüb Amr'ın ol tarihde ol beldede olmayub belde-i uhrâda olduğu meşhur ve mütevatir iken Zeyd, Amr'ın vech-i muharrer üzere ikrarına ikamet-i beyyine eylese makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 625; **Bilmen,** s. 128; **Bayındır,** s. 193.

96 **Bilmen**, s. 128.

koca karısı için ''Bir yıl içerisinde dönmezsem boş olsun'' derse, karısı bir yıllık sürenin ardından kocasının dönmediğini şahit beyanları ile ispat edebilir.

III. ŞAHİTLİĞİN DAVAYA UYGUN OLMASI

İslam usul hukuku hükümlerine göre özel hukuk davalarında şahitliğin mahkemede delil olarak kullanılabilmesi için tanık beyanlarının davaya uygun olması ve şahitlerin sözlerinin birbirini tutması gerekir. Aksi takdirde şahitlerin ifadeleri davaya uygun olmazsa şahitlikleri kabul edilmez ve davacıdan iddiasını ispatlayabilmesi için yeni şahitler getirmesi istenir[97]. Bu sebeple bir dava ile ilgili olarak belirtilmesi gerekli olan hususlarda şahitlerin ifadelerinin davaya uygun olması zorunlu iken belirtilmesi gerekli olmayan konularda şahitlerin ifadelerinde eksiklik ya da fazlalık bulunması şahitliğin mahkeme tarafından kabulüne engel oluşturmaz. Örneğin, davacının belli bir tarihte, belli bir yerde davalıya bir miktar para verdiğine dair yapılan şahitliklerde, şahitlerin paranın miktarına ve davacı tarafından davalıya verildiğine tanıklık etmeleri zorunlu iken paranın verildiği yeri ve tarihi hatırlamamaları şahitliğin geçersizliği sonucunu doğurmaz[98].

Öte yandan Allah hakkı adı da verilen kamu hukukuna ilişkin davalarda ise şahitlik etmek için önceden bir davanın açılmış olması zorunlu olmadığından yapılan şahitliğin davaya uygunluğu şartı aranmaz. Örneğin, kadın kocası tarafından vekâlet verilen bir şahsın kendisini boşadığını iddia ederken şahitlerin kadının bizzat kocası tarafından boşandığına tanıklık etmeleri şahitliğin geçerliliğini etkilemez[99].

---

97 *"Mecelle-i Celîlenin 1707 1708 maddeleri mûcibince mezbûran Osmân ve Süleymân nâm kimesnelerin şehâdeti esâsi da'vaya müvâfakâtı ve tamamıyla mutâbakâtı şeriktir. Esâsi da'va ise yek diğerine üç hatve gurbiyetinde iki menbâ'dan yenbû' idüb şimâl tarafında bulunan menbâ' Şekerpınarındır deyü da'va şahitlerin ta'yin ittiği mahal ise birisi şâhid Osman'ın menbâ'ını üç hatve gurbiyetinde iki menbâ' ve diğer şahit Süleyman 35 hatve gurbiyetinde menbâ'lar ta'yin eylediğinden şâhid Süleymân'dan şehâdeti merdûddur menbâ' deyü suyun menbâ' ittiği menbâ'dır ve mahaldir. (H. 9 Şevval 1305-M. 20 Mayıs 1888)",* **Barış,** Sayfa No: 90/Belge No: 276.

98 MAA, m. 1706; **Bilmen,** s. 137; **Bayındır,** s. 197; **Cin/Akgündüz,** s. 384.

99 **Bilmen,** s. 136; **Bayındır,** s. 197.

Şahitliğin davaya uygun olması ile kastedilen tanık beyanlarının anlam yönünden davaya uygun olması olup, sözler dikkate alınmaz. Başka bir deyişle şahitlerin ifadelerinin davaya uygunluğu tespit edilirken lâfzî yorum yerine gai (amaçsal) yorum yapılır. Örneğin, borçlu borcunu ifa ettiğini iddia ederken şahitler taraflar arasında ibra sözleşmesi yapıldığına tanıklık etseler bile şahitlikleri kabul edilir[100]. Şahitliğin anlam olarak davaya uygunluğu ise ya şahitliğin tam olarak davaya uygun olması ya da şahitlik edilen miktarın davacının iddia ettiği miktardan az olması şeklinde olur[101].

Dava konusu, alacak ya da mülkiyete ilişkin ise bu alacak ya da mülkiyetin sebebi hususunda yapılan şahitliklerde, şahitlerin ifadeleri ile dava konusu arasında tam bir uygunluk bulunması gerekir. Dolayısıyla alacağın sebebinde dava konusuna aykırı olarak yapılan şahitlik geçerli değildir[102]. Örneğin, davacının satım sözleşmesinden kaynaklanan belli bir miktar alacağı için açmış olduğu davada şahitler, miktarı doğru söylemekle birlikte bu alacağın sebebinin karz sözleşmesi olduğunu belirtseler, şahitlikleri kabul edilmediği halde alacağın sebebini söylemeyerek yalnızca miktara şahitlik ederlerse şahitlikleri geçerlidir. Zira alacağa ilişkin davalarda borcun mutlak olması ile sebebe bağlı olması arasında herhangi bir fark söz konusu değildir[103]. Aynı şekilde, mülkiyetin sebebine ilişkin açılan davalarda dava konusuna uygun olmayan şahitlikler de geçersizdir. Örneğin, davacının babasından miras kaldığını iddia ederek açtığı mülkiyet davasında şahitler, söz konusu malın mülkiyetinin davacıya ait olduğunu belirtmekle birlikte bu mülkün davacının annesinden miras kaldığını beyan etseler şahitlikleri kabul edilmez[104]. Burada olduğu gibi sebebe bağlı mülkiyet davalarında şahitlerin mülkiyetin sebebini belirtmeksizin mutlak mülkiyete şahitlik etmeleri de kabul edilmez[105]. Fakat mutlak mül-

---

100 **Bilmen,** s. 137; **Bayındır,** s. 199.

101 MAA, m. 1707.

102 MAA, m. 1711 **Bilmen,** s. 140.

103 **Bilmen,** s. 138; **Bayındır,** s. 198-199.

104 MAA, m. 1711; **Bilmen,** s. 140.

105 MAA, m. 1710; **Bilmen,** s. 139-140; *"Zeyd'in yedinde olan kitap içün Amr, 'Felân b. felândan iştirâ eyledim, ol vechile mülkümdür!' deyu dava ve Zeyd inkâr itdikde, Amr müddeâsına şahadete gelen kimesneler, 'Bu kitab Amr'ındır.' deyu mülk-i mutlaka şahadet eyleseler makbul olur mu? El-cevab: Olmaz",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 631.

kiyete dair açılan davalarda şahitlerin mülkiyetin sebebini de belirtmeleri mümkündür[106].

Diğer taraftan şahitliğin davaya uygunluğu, şahidin belirttiği miktarın dava konusundan daha az olmasıyla da meydana gelir. Bir başka şekilde ifade edecek olursak şahitlerin dava konusundan daha azına tanıklık etmeleri mümkündür. Çünkü bu durumda şahidin tanıklık ettiği miktar bir anlamda davanın kapsamına dâhil olmuş sayılır[107]. Ancak şahitlerin ifadelerinde belirttikleri miktar dava konusundan daha fazla ise şahitlikleri reddedilir. Zira bu durumda şahitlerin adalet vasfına sahip olmadıkları ve yalancı şahitlik yaptıkları ortaya çıkmış olur. Fakat böyle durumlarda dava konusu ile şahitlerin ifadelerindeki miktar davacı tarafından düzeltilirse şahitlerin yapmış oldukları tanıklık geçerli olur[108].

IV. ŞAHİTLER ARASINDA GÖRÜŞ AYRILIKLARI

İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda şahitliğin delil olarak kabul edilebilmesi için dava konusu hakkında şahitler arasında görüş ayrılığı olmaması gerekir. Bundan dolayı dava konusu şey ile ilgili olarak şahitlerin ifadeleri birbiriyle çelişiyorsa şahitlikleri kabul edilmez. Çünkü şahitler arasında tanıklık ettikleri şey hakkında görüş ayrılığı varsa davaya uygun olan şahitlik kabul edilirken diğeri reddedileceği için ilgili davada şahitlerin sayısı azalmış ve dolayısıyla davanın ispatı için gerekli şahitlik adedi kaybolmuş sayılır[109]. Nitekim Osmanlı Devleti uygulamasında da şahitlerin beyanlarının söz ve anlam olarak birbirlerine uygun olduğu vurgulanmaktadır[110].

---

106 MAA, m. 1709; **Bilmen,** s. 139.

107 MAA, m. 1707; **Bilmen,** s. 138; *"Zeyd, Amr'dan 'Zimmetinde 2000 akçe hakkım vardır' deyu dava ve Amr inkâr itdikde Bekir ve Beşir 'Zeyd'in Amr'ın zimmetinde 1500 akçe hakkı vardır' deyu şahadet eyleseler 1500 akçe hakkında şahadetleri makbul olur mu? El-cevab: Olur",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 630.

108 MAA, m. 1708; **Bilmen,** s. 138.

109 **Bilmen,** s. 145; **Bayındır,** s. 200.

110 *"…Yusuf Efendi'den ber minvâl-ı muharrer verâset-ı müddeâsına mütabık beyyine talep olundukda her biri abdu'l âhrâr rical-i müsliminden ve sâlif-ül beyân Kızılmescid Mahallesi ahalilerinden Seyid-zâde Mehmed Efendi ibn-i Derviş Ağa ve Hacı Mehmed inbi Kasım Efendi nam kimesneler meclis-i şer'i hâzıran olup eserü'l istişhad fil hakika müddeî-ı mezbûr Yusuf Efendi ve ğaibat-i ani'l meclis Yasin ve Mehmed ve müteveffâ-yı mezbûr İbrahim*

Hanefi mezhebinin kurucularından Ebu Hanife'ye göre şahitlerin ifadelerinin tam olarak birbirine uygun olması gerekirken, İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre ise şahitlerin ifadelerinin kısmen birbirine uygun olması şahitliğin kabulü için yeterlidir. Örneğin, davacı tarafından belli bir miktar alacak iddiasıyla açılan davada şahitlerin her ikisi de o miktara tanıklık ederlerse şahitlerin sözlerinin birbirine tam uygunluğu sağlanmış olur. Fakat şahitlerden biri davacının iddia ettiği miktara şahadet ederken, diğer şahit bu miktardan daha azına şahadet ederse şahitlerin ifadelerinin kısmen birbirine uygun olduğu kabul edilir. Zira davacının iddia ettiği miktarın tamamına tanıklık eden birinci şahidin şahadeti, bu miktardan daha azına tanıklık eden ikinci şahidin şahadetini de kapsamaktadır. Son durumda verilen tanık ifadeleri Ebu Hanife tarafından şahitlik olarak kabul edilmediği halde İmameyn bunun da şahitlik olduğu kanaatindedir. Osmanlı Devleti uygulamasında ise bu iki görüşten Ebu Hanife'nin görüşü tercih edilerek uygulanmıştır[111].

Şahitlerin ifadelerindeki görüş ayrılığı, dava konusunda ya da dava konusu ile ilgili herhangi bir şeyde olabilir.

A. DAVA KONUSUNDA GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şahitler arasında şahitlik yaptıkları konunun cinsinde, miktarında ya da sebebinde görüş ayrılığı olduğu takdirde şahitlikleri geçerli olmaz[112]. Dava konusunun cinsinde görüş ayrılığı sözleşmenin niteliğine veya malın cinsine dair olabilir. Bunlardan sözleşmenin niteliğinde görüş ayrılığı, şahitlerden birinin satım sözleşmesine tanıklık ederken diğerinin bağışlama sözleşmesine

firâşından hasılar ve zevces-i ğaibat-i anil meclis Fidan Hatun bint-i Hasan'dan mütevellidleri sulbı kebir mürâhaka oğulları olup ve maskad-ı re'isleri mârr-üz zikr Kızılmescid Mahallesi'dir müteveffâ-yı mezbûrun verâset-i bunlara münhasiredir ve bunlardan ğayrı vârisi ve terekesine mütehakk-ı âheri olduğu ma'lumumuz değildir biz bu husûsu bu vech üzere şâhitleriz ve şehâdet dahi ederiz deyu her biri müttefikü'l lafz ve'l ma'nâ bi'l muvâceh ber nehc-ı şer'i edâ-yı şehâdet-i şer'iyye üddiklerinden sonra şâhidan mezbûran usûl-ı meşrûasına tevfîkan mensûp oldukları mârr-ül beyân…", **Güler,** Sahife No: 34/Hüküm No: 43.

111 *"Bir vakfın mütevellisi Zeyd, Amr'dan 'Mâl-i vakfdan sana 720 akçe karz virmişdim' deyu dava ve Amr inkâr itdikde; Bekir 720 akçeye şahadet idüb Beşir 600 akçeye şahadet eylese şahadet-i mezbûre ile Zeyd'in müddeâsı sabit olmuş olur mu? El-cevab: Olmaz",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 631; **Bilmen,** s. 145.

112 MAA, m. 1712; **Cin/Akgündüz,** s. 384.

tanıklık etmesi gibi durumlarda ortaya çıkar. Burada şahitlerin tanıklık ettiği her iki sözleşmenin de şekil ve anlam bakımından birbirlerinden farklı özelliklere sahip olması sebebiyle şahitlerin ifadeleri geçersiz olur. Dava konusu malın cinsinde görüş ayrılığı ise, şahitlerden birinin bir ton fındığa şahitlik etmesine karşın diğerinin bir ton cevize şahitlik etmesi halinde meydana gelir. Şahitlerin ifadelerinde yer alan bu tür görüş ayrılığı da şahitliğe engel teşkil eder[113].

Sözleşmelerden doğan ihtilaflarda şahitlerin ifadelerinde dava konusunun miktarında görüş birliği etmeleri gerekir. Aksi takdirde şahitlerin ifadeleri geçersiz sayılır. Örneğin, satım sözleşmesinden kaynaklanan bir ihtilafta şahitlerden biri semenin iki bin lira olduğuna, diğeri ise bin lira olduğuna dair ifade verirse her ikisinin de şahitlikleri reddedilir[114].

Dava konusu şey bir malın mülkiyeti veya alacak olabilir. Şahitler arasındaki görüş ayrılığı şahitlik konusu malın mülkiyetine ilişkin ise şahitlerin ifadeleri mahkeme tarafından kabul edilmez. Örneğin, davacının bir başkasının zilyetliğinde olan bir dairenin kendi mülkü olduğunu iddia ederek dava açması ve şahitlerden birinin bu dairenin mülkiyetinin miras yoluyla diğerinin ise bağış yoluyla davacıya geçtiğine dair ifade vermeleri durumunda her ikisinin de şahitlikleri geçersiz kabul edilir. Şahitlerin şahitlik konusu alacağın sebebinde görüş ayrılığına düşmeleri halinde de şahitlikleri reddedilir. Örneğin, davacının açmış olduğu alacak davasında şahitlerden biri alacağın sebebinin karz sözleşmesi olduğuna, diğeri ise vedia sözleşmesi olduğuna tanıklık ederse şahitlerin şahitlikleri kabul edilmez[115].

Diğer taraftan şahitlerin gasp edilen bir malın rengi ya da cinsiyeti hakkında görüş ayrılığına düşmeleri halinde de şahitlikleri geçerli değildir. Örneğin, gasp edilmiş bir hayvan hakkında şahitlerden biri kır at diğeri yağız at ya da bir dişi at diğeri erkek at olduğuna dair şahitlik ederlerse şahitlikleri kabul edilmez. Çünkü böyle bir durumda şahitlerin ne için ifade verdikleri kesin olarak anlaşılamadığı için hâkim bu ifadelere dayanarak hüküm veremez. Ancak şahitler gasp edilen hayvanın dişi veya erkek olduğu konusunda görüş birliğine varıp, şehitlerden biri ya da her ikisi birden hayvanın rengini açıkla-

[113] **Bilmen,** s. 146; **Bayındır**, s. 200.

[114] MAA, m. 1715; **Bilmen,** s. 148; **Bayındır,** s. 201.

[115] **Bayındır,** s. 201.

mazlarsa şahitliklerine herhangi bir zarar gelmez. Çünkü şahitlerin gasp edilen hayvanın rengini belirtmeleri zorunlu değildir[116].

B. DAVA KONUSU İLE İLGİLİ BİR ŞEYDE GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şahitlerin dava konusu ile ilgili bir şeyde görüş ayrılığına düşmeleri, dava konusu üzerinde görüş ayrılığı meydana getirmiyorsa şahitlikleri kabul edilirken, dava konusu üzerinde görüş ayrılığı meydana getiriyorsa şahitlikleri reddedilir. Dava konusu ile ilgili şeyde görüş ayrılığı fiili ya da sözlü tasarruflarda ortaya çıkabilir.

1. Fiili Tasarruflar

Gasp, cinayet ya da borcun ifası gibi yalnızca fiilden ibaret olan konularda şahitlerden biri belirli bir yer ve zamanda fiilin gerçekleştiğine şahadet ederken, diğer şahit başka bir yer ve zamanda fiilin gerçekleştiğine şahitlik ederse her ikisinin şahitliği de geçersiz sayılır. Örneğin, şahitlerden biri borcun belli bir yer ve zamanda ifa edildiğini beyan ederken, diğeri başka bir yer ve zamanda borcun ifa edildiğini söylerse şahitlikleri kabul edilmez. Zira böyle bir durumda şahitler iki farklı borç ödeme fiiline şahitlik etmiş olurlar ve bir borcun iki kere ifası da mümkün olmayacağı için şahitlerin şahadeti geçersizdir[117].

2. Sözlü Tasarruflar

Satım, kira, rehin, karz, kefalet, vekâlet, vasiyet, havale, bağışlama, ibra, ikrar, sulh, boşanma, köle azadı ve zina iftirası gibi yalnızca sözle yapılan tasarruflarda şahitlerin yer ve zaman konusunda düştükleri görüş ayrılıklarının, dava konusu üzerinde görüş ayrılığı ortaya çıkarmadığından, şahitliğin geçerliliği üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Örneğin, davacının bir başkasının zilyetliğindeki belli bir malı satın aldığını iddia ederek kendisine teslimi talebiyle açtığı davada, şahitlerden biri satım sözleşmesinin belli bir yerde gerçekleştiğine tanıklık ederken, diğeri başka bir yerde gerçekleştiğine tanıklık etmiş olsa bile her ikisinin de şahitlikleri kabul edilir. Zira bir malın satışına ilişkin sözler her yerde söylenmiş olabilir[118].

---

116 MAA, m. 1714; **Bilmen,** s. 147-148; **Bayındır,** s. 201-202.

117 MAA, m. 1713; **Bilmen,** s. 147; **Bayındır,** 202.

118 MAA, m. 1713; **Bilmen,** s. 147.

V. ŞAHİTLERİN GÜVENLİK SORUŞTURMASI

İslam-Osmanlı muhakeme hukukunun en önemli delili olan şahitlikte, şahitlerin adaletli ve güvenilir kişiler olması gerektiğinde şahitlerin güvenlik soruşturmalarının yapılması büyük önem arz etmektedir. İslam hukuk literatüründe şahitlerin güvenilir ve adaletli kişiler olup olmadıklarının tespiti işlemine "tezkiye", tezkiyeyi yürüten kişilere ise "müzekki" adı verilmektedir. Sözlük anlamı olarak "arıtmak, temizlemek, temize çıkarmak" anlamlarına gelen tezkiye, hukuk terimi olarak ise şahitlerin adalet ve güvenilirlik vasıflarını taşıyıp taşımadıklarının hâkim tarafından araştırılmasını ifade eder. Bu kapsamda tezkiye, bizzat hâkim ya da hâkim tarafından görevlendirilen ve "müzekki" adı verilen adli memurlar vasıtasıyla yapılan ve neticesinde şahitlerin adaletli ve güvenilir kişiler olduğunun anlaşıldığı soruşturmaya verilen isimdir. Osmanlı Devleti uygulamasında ise şahitler hakkında güvenlik soruşturması naib, mübaşir ve kâtip gibi kadı yardımcıları tarafından yapılmıştır. Öte yandan şahitlerin aleyhinde tanıklık yaptığı tarafın şahitler hakkında yaptığı suçlamaya ise "cerh" adı verilmektedir[119].

İslam muhakeme hukuku hükümlerine göre şahitlerin aleyhinde ifade verdikleri taraf, şahitlerin güvenilir ve adil kişiler olmadığını iddia ederse şahitler hakkında güvenlik soruşturması yapılması zorunludur. Buna karşın şahitlerin aleyhinde tanıklık ettiği taraftan herhangi bir itiraz gelmezse şahitler hakkında güvenlik soruşturması yapılmasının zorunlu olup olmadığı hususunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı vardır. Hanefi mezhebinin kurucusu Ebu Hanife'ye göre aleyhte şahitlikte bulunulan taraftan bir itiraz gelmediği hallerde şahitler hakkında güvenlik soruşturması yapılması zorunlu değildir. Ancak Ebu Yusuf ile İmam Muhammed ise her halükârda şahitler hakkında güvenlik soruşturmasının yapılması gerektiği kanaatindedirler. Osmanlı uygulamasında ise şahitlik delilinin kullanıldığı şer'iyye sicillerindeki kayıtlardan da anlaşılacağı gibi, her zaman şahitlerin tezkiyesi yoluna gidilmemiştir. Dolayısıyla buradan hareketle Osmanlı Devleti uygulamasında Ebu

[119] **Başoğlu, Tuncay** (2002) 'Tezkiye', DİA, C: XLI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 77; **Cin/Akgündüz,** s. 384; **Sağlam/Gökbayır/Sağlam ve diğerleri,** s. 92.

Hanife'nin görüşünün benimsendiği söylenebilir. Nitekim Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'de de Ebu Hanife'nin görüşü kanunlaştırılmıştır[120].

Şahitlerin adaletli ve güvenilir kişiler olup olmadığı hususunda mahkeme tarafından yürütülen işlemleri (tezkiye) ve aleyhinde şahitlikte bulunulan tarafın şahitler hakkında yaptığı suçlamaları (cerh) ayrı başlıklar altında incelemekte yarar vardır.

A. TEZKİYE

İslam usul hukukundaki genel kabule göre tezkiye işlemi şahidin şahitliğini eda etmesinden sonra ve hâkimin hüküm vermesinden önce yapılır. Zira şahitliğin şartlarında herhangi bir eksiklik ortaya çıkarsa ya da şahitler şahitlikte bulunurken ifadelerinde herhangi bir çelişki ortaya çıkarsa şahitlikleri reddedileceğinden tezkiyeye gerek kalmayacaktır[121]. Şahitler ifadelerini verdikten sonra hâkim öncelikle aleyhinde şahitlik yapılan tarafa şahitlerin şahitliğini reddedip etmediğini sorar, eğer reddetmezse dava konusunu ikrar ve itiraf etmiş sayılır. Bu durumda hâkim hükmünü yapılan şahitliğe değil, aleyhinde şahitlik yapılan tarafın ikrarına dayandırır. Buna karşın aleyhinde şahitlik yapılan taraf, şahitlerin şahitliğini kabul etmezse hâkim hükmünü erteleyip şahitlerin güvenlik soruşturmalarının yapılması yoluna gider. Yapılacak güvenlik soruşturması sonucunda şahitlerin adil ve güvenilir kişiler olduğu ortaya çıkarsa hâkim esas hakkındaki hükmünü tanık beyanlarını dikkate alarak verir[122].

---

120 *"Şahidler şahadet ettikde hâkim meşhudun-aleyhden ne dersin, bunlar şahadetlerinde sadık mıdırlar yoksa değil midirler deyu sual eder. Meşhudun-aleyh eğer şahidler bu şahadetlerinde sadıktırlar yahut bu şahadetlerinde adildirler derse müddeabihi ikrar etmiş olur ve ikrarı ile hükmolunur…",* MAA, m. 1716; **Başoğlu,** s. 77; **Sağlam/Gökbayır/Sağlam ve diğerleri,** s. 92.

121 *"…Hersan Mahallesi sâkinlerinden Molla Ramazan ibn-i Molla Abdurrahim ve Molla Abdulkudsü Efendi ibn-i Hacı Ahmed Efendi meclis-i şer'i hâziran olup eserü'l istişhad fil hakika müddeî-yı mezbûre Reyhan bint-i Halil işbu tarihi i'lâmdan on altı mâh mukaddem sâlifüz zikr Hersan Mahallesi ahalisinden Salihh ibn-i Şahin nam kimesne bin dört yüz guruş mihr-i müa'ccel tesmiyesiyle akd nikâh üddiğine şâhidiz ve şehâdet dahi ederiz deyu her biri müttefîkül lafz vel ma'nâ edâ-ı şehâdet şer'iyye ettiklerinden sonra şehâdan-ı mezbûran usûli meşrûasına tevfîkan mensup oldukları sâlif-ül beyân Hersan Mahallesi muhtarı Süleyman Ağa ibn-i Resul ve meclis-i ihtiyarından Veli ibn-i Hacı Abdulğani Ağa'dan evvela bâ varak-ı mesture sırren ve ba'de mahallâ-ı mezbûre ahalisinden Hünerzâde Mahmud Efendi ibn-i Ömer ve Hacı Polat ibn-i Hasan'dan alenen ledet tezkiye adl makbulüş şehâde üddikleri ihbâr ve iş'âr olunan…",* **Güler,** Sahife No: 26/Hüküm No: 32; **Başoğlu,** s. 77.

122 MAA, m. 1716; **Bilmen,** s. 153; **Bayındır,** s. 204.

İspat aracı olarak şahitlik delilinin kullanıldığı şer'iyye sicillerinde şahitlerin güvenlik soruşturmasının yapıldığı "…bâ'de't-ta'dil ve't-tezkiye şehadetleri hayyiz-i kabulde vaki olduğunu…", "…ba'de't-ta'dil ve't-tezkiye şehadetleri makbule olmağın mucebiyle ba'de'l-hükm…" gibi kalıplar kullanılarak ifade edilmiştir[123]. Ancak 1866 yılında çıkarılan bir fermanla gerek gizli gerek aleni olarak şahitleri tezkiye eden müzekkilerin ve babalarının isimleriyle adresleri ve meşgul oldukları işler de şahitlik delilinin kullanıldığı şer'iyye sicillerine kaydedilmeye başlanmıştır[124].

Şahitler hakkında güvenlik soruşturması gizli ve aleni olmak üzere iki ayrı şekilde yapılır. İslam hukukçuları genel olarak şahitler hakkında gizli güvenlik soruşturmasının yeterli olacağını kabul etmekle birlikte yanlış anlaşılmaları ve suiistimalleri önlemek amacıyla öncelikle gizli ve akabinde aleni olarak güvenlik soruşturmasının yapılmasının daha uygun olacağı kanaatindedirler[125].

1. Gizli Tezkiye

Şahitler hakkında yürütülecek gizli güvenlik soruşturması şahitliğin bir türü olarak kabul edilmemesi sebebiyle yalnızca bir kişinin bilgisiyle yapılması yeterliyse de ihtiyaten en az iki kişi tarafından yürütülmesi tavsiye edilmektedir. Bu çerçevede gizli tezkiye işlemini yürütecek kişiler, şahitlerin usul ya da füruûndan olabileceği gibi şahitlerin eşleri de gizli tezkiye işlemlerini yürütebilir[126].

---

123 **Çöpoğlu,** s. 72-73, (4-a-2).

124 *"…Taş Mahallesi muhtarı Resul Efendi ibn-i Molla Haydar meclisi ihtiyarı Nuri Ağa ibn-i Mehmed'en bâ varak-ı mestûre sırren ve mezbûr olup kezâlik usûl-i meşrûasına (silik) tevfikan mensûp olduğu Kızılmescid Mahallesi imamı Abdullah Efendi ibn-i Molla Mehmed ve muhtarı Ahmed Ağa ibn-i Abdi Ağa'dan bâ varak-ı mestûre sırren ve ba'de Kızılmescid Mahallesi ahalisinden Seyid-zâde Mehmed Efendi ibn-i Derviş Ağa ve mârru'z zikr Hersan Mahallesi ahalisinden Musa bin Abdulkerim'den bi'l muvâcehe alenen ledel tezkiye adl ve makbulüş şehade iddükleri ihbâr ve iş'âr olunup ber nehc-ı şer'i bi'l muvâcehe ba'del tahlif mucibince…",* **Güler,** Sahife No: 2/Hüküm No: 1; **Cin/Akgündüz,** s. 384-385.

125 *"…Medîne-i mezbûre mahallâtından Tekye Mahallesi sâkinlerinden Osmân Efendi İbn Ahmed Efendi sicill-i şer'ide karye-i mezkûre sâkinlerinden Fâtıma bint-i Hüseyin bin Ali tarafından husûmet ve redd-i cevâba mezbûrenin zâtını bi'l-ma'rifeti'ş-şer'ıyye arifân olan ve bâ varaka-i mestûre sırran ve alenen lede'd-tezkiye adil ve makbulü'ş şehâde iddikleri ihbâr olunan mezkûr Karga Karye'si ahâlisinden rençber Mustafâ bin Ali ve Ali bin Ahmed nâm kimesneler şâhitleriyle sâbit ve sübût…",* **Barış,** Sayfa No: 23/Belge No: 64; **Başoğlu,** s. 77.

126 MAA, m. 1721; **Bilmen,** s. 155; **Bayındır,** s. 207; **Cin/Akgündüz,** s. 384.

Şahitler hakkında gizli güvenlik soruşturması mesture adı verilen bir belge ile yürütülür. Bu belgede şahitler tanınmış kişiler ise yalnızca isimleri yazılmış olması yeterliyken, aksi takdirde tarafların isimleri, dava konusu, şahitler ile baba ve dedelerinin isimleri, şöhret ve sanatlarıyla eşkâlleri ve her birinin ikametgâhlarının yazılmış olması gerekir. Hâkim, şahitleri başkaları ile karışmayacak şekilde tarif ettiği bu belgeyi bir zarf içerisine koyup üzerini mühürleyerek müzekki olarak tayin ettiği kişilere gönderir. Müzekkiler, mestureyi açıp okuduklarında içerisinde adları yazılı olan şahitlerin adaletli ve dürüst kişiler olduğu kanaatindeyse altına "adil ve makbûlü'ş-şehadedir" diye yazarak imzaladıktan sonra zarfı kapatıp üzerini mühürleyerek hâkime geri gönderirler. Böylelikle zarfın içerisinde yazılı olanları hâkim ve müzekkilerin dışındaki kişilerin öğrenmesi önlenmiş olur[127].

Diğer taraftan gizli tezkiye işlemini yürüten müzekkiler, şahitlerin adalet vasfını haiz olmadıkları kanaatinde iseler mestureye bu durumun açık kaydını düşebilecekleri gibi şahitleri incitmemek amacıyla "bizce meçhuldür" veya "Allah bilir" gibi ibarelerle ya da hiçbir şey yazmamak suretiyle hâkime geri gönderebilirler. Bu takdirde şahitlerin şahitlikleri kabul edilemeyeceği ve aleni tezkiye işlemlerine başlanamayacağı gibi şahitlerin lehine ifade verecekleri tarafa iddiasını ispat etmek üzere yeni şahit ya da şahitler getirmesi için ek süre verilir[128].

Bununla birlikte önemle belirtmeliyiz ki şahitlik delilinin kullanıldığı davalarda gizli tezkiyede müzekkilerin şahitler hakkındaki düşünceleri olumsuz ise şahitlerin lehine tanıklık edeceği tarafın bu duruma itiraz ederek tezkiye işlemlerinin başka müzekkiler tarafından yürütülmesini talep etmesi halinde hâkim bu talebi kabul ederek yeni müzekkiler tayin eder. Şahitler hakkındaki ikinci güvenlik soruşturmasını yapmakla görevlendirilen yeni müzekkilerin mestureye şahitlerin güvenilir ve adaletli kimseler olduğunu yazarak davaya bakan hâkime geri göndermesi halinde, hâkim birinci tezkiye işlemlerini yürüten ve şahitler hakkındaki olumsuz görüş bildiren müzekkilere gerekçelerini sorar. Birinci müzekkilerin gösterecekleri gerekçeler şahitlerin şahitlikle-

[127] MAA, m. 1718; **Bilmen,** s. 154; **Cin/Akgündüz,** s. 384.

[128] MAA, m. 1719; **Bilmen,** s. 154; **Bayındır,** s. 206; **Başoğlu,** s. 77; **Behnesi, Ahmed Fethi/Fidan, Yılmaz** (2011) 'İslam Hukukunda Şahitlerin Adalet Soruşturması: Tezkiye', Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C: 11, S: 3, Samsun, s. 235.

rinin reddini gerektiriyorsa, ikinci müzekkilerin şahitler hakkında bildirdikleri olumlu görüşler hâkim tarafından reddedilerek, birinci müzekkiler tarafından gönderilen mestureye göre şahitlerin şahitlikleri kabul edilmez. Ancak birinci müzekkilerin şahitler hakkında olumsuz görüş bildirmelerine haklı bir gerekçe gösterememeleri halinde, hâkim ikinci müzekkiler tarafından gönderilen mestureye göre şahitlerin güvenilir ve adaletli kişiler olduğuna karar vererek şahitliklerini kabul eder. Böylelikle şahitler hakkında gizli tezkiye işlemleri tamamlanmış olur[129].

2. Aleni Tezkiye

Şahitler hakkında yürütülen gizli güvenlik soruşturmasının neticesinde şahitlerin adil ve güvenilir kişiler oldukları anlaşılırsa aleni güvenlik soruşturmasına geçilir. Aleni güvenlik soruşturmasında ya da başka bir ifadeyle aleni tezkiyede hâkim taraflar ve şahitlerin hazır bulunduğu duruşmaya müzekkileri de çağırır. Burada hâkim müzekkilere daha önce tezkiye ettikleri şahitlerin mahkemedeki şahitlerle aynı kişiler olup olmadığını ya da mahkemede hazır bulunan şahitlerin adaletli ve güvenilir kişiler olup olmadığını sorar. Bununla birlikte müzekkilerin herhangi bir sebeple mahkemeye gelmelerinin mümkün olmadığı hallerde hâkim, tezkiye naibiyle birlikte taraflar ve şahitleri müzekkilerin bulundukları yere göndererek açık tezkiye işlemlerini orada yaptırabilir[130].

İslam muhakeme hukuku hükümleri çerçevesinde gizli ve aleni tezkiye işlemlerini yürüten kişilerin aynı kişiler olması zorunlu değildir. Nitekim bazı şer'iyye sicillerinde yer alan kayıtlara göre Osmanlı Devleti uygulamasında şahitler hakkındaki gizli ve aleni tezkiye işlemleri zaman zaman farklı kişiler tarafından yürütülmüştür[131]. Fakat tarafların belli bir kimsenin yapacağı tezkiyeye önceden rıza göstermeleri halinde, tezkiye işlemlerinin yalnızca o kişi tarafından yürütülebileceği konusunda İslam hukukçuları arasında görüş birliği vardır. Diğer taraftan İslam hukukçularının ittifakla kabul ettikleri bir

---

129 **Bilmen,** s. 155; **Bayındır,** s. 206;

130 MAA, m. 1719/II; **Bilmen,** s. 155; **Bayındır**, s. 207; **Behnesi/Fidan,** s. 235-236.

131 *'…da'va-yı mezkuresini evvela ba varak- ı mesture mahalleleri imamı Molla Kasım bin Reşid ve muhtarı Ali bin Hacı Murad nam kimesnelerden sırren ve ba'de Zeydan mahallesi Mehmed Efendi bin Abbas ve Halil bin Cafer taraflarından alenen ledet tezkiye adl ve makbulüş şehade oldukları zahir ve nümayan olan mahallesi mezburesi Recep bin Kasım ve Halil bin Ya'kub ve Faris bin Hacı Abdurrahman şehadetleriyle ba'del isbat vet tahlif mucebiyle…',* **Uluçay,** s. 127-128, (Numara 84).

başka görüşe göre şahitler hakkında yürütülecek açık güvenlik soruşturması şahitlik niteliğinde kabul edildiğinden şahitliğin şartlarına ve sayısına uygun olarak yapılması gerekmektedir. Bu sebeple açık güvenlik soruşturmalarında soruşturmayı yürüten kişilerin fiil ehliyeti ve görme yeteneğine sahip, hür, adaletli ve iffete iftira suçundan ceza almamış olmak gibi bazı özellikleri taşımaları gerekmektedir. Fakat aleni tezkiye işlemleri aynı zamanda bilirkişilik niteliğinde kabul edildiğinden müzekkilerin "şahitlik ederim" sözünü söylemeleri zorunlu değildir[132].

Öte yandan şahitler hakkında yapılan açık güvenlik soruşturmasında müzekkiler kanaatlerini kısa ve genel ifadelerle belirtebilecekleri gibi gerekçeli ve ayrıntılı olarak şahitleri tezkiye etmeleri de mümkündür. Bununla birlikte müzekkilerin kısa ve genel ifadelerle bildirdikleri olumlu ya da olumsuz görüşün gerekçelendirilmesini hâkim tarafından müzekkilerden talep edilebilir[133].

Açık tezkiye neticesinde şahitlerin güvenilir ve adaletli kişiler oldukları tespit edilirse hâkim hüküm verirken şahitlerin ifadelerini dikkate almakla yükümlüdür. Zira şahitler hakkında yürütülen tezkiye işlemleri neticesinde müzekkilerin şahitleri tezkiye etmeleri (temize çıkarmaları) ile birlikte şahitlik delili sübjektif olmaktan çıkarak objektif ve bilimsel bir delile dönüşmüştür[134].

3. Müzekkilerin Özellikleri

İslam muhakeme hukuku hükümleri çerçevesinde müzekkilerde ya da başka bir deyişle şahitler hakkında güvenlik soruşturmasını yürütecek kişilerde bazı özelliklerin bulunması gerekmektedir. Buna göre müzekkilerin; adaletli ve güvenilir kişiler olmaları, para veya mal ile kandırılamayacak kadar sağlam karakterli olmaları ve şahitliğe engel olan durumları bilecek kadar hukuk bilgisine sahip olmaları gerekir. Diğer taraftan şahitlerle arasında düşmanlık bulunan kişiler ve şahitlerden birisi diğer şahit hakkında müzekki olarak tayin edilemez[135].

---

132 MAA, m. 1722; **Bilmen,** s. 155; **Cin/Akgündüz,** s. 384; **Başoğlu,** s. 78.

133 **Başoğlu,** s. 78.

134 **Bayındır,** s. 207; *'Zeyd'in Amr ile bir hususa müteallik davasında Zeyd'in müddeâsına Bekir ve Beşir şahadet itdiklerinde hâkim mezburları ta'dil ve tezkiye idüb adaletleri zahir olmağla şahadetlerini kabul ve mucibi ile hükmitdikten sonra bazı kimesneler 'Bekir ile Beşir fâsıklardır' diseler kelâmlarına iltifat olunur mu? El-cevab: Olunmaz.',* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 405.

135 **Bilmen,** s. 153; **Cin/Akgündüz,** s. 384; **Behnesi/Fidan,** s. 232 vd.

Halkın arasına karışarak toplumun sosyoekonomik durumunu bilen kadınlar da müzekki olarak görevlendirilebilir. Bundan dolayı bir kadın, kendi kocası ya da bir başkası hakkında gizli tezkiye yapabilir. Çünkü tezkiye, dini hususlardan kabul edildiği için bu konuda erkekle kadın arasında herhangi bir ayrım yapılamaz. Kadın şahitler hakkında tezkiye işlemlerinin kadın müzekkiler tarafından yapılması daha uygundur. Öte yandan toplumun sosyoekonomik durumunu bilemeyecekleri gerekçesiyle halkın arasına karışmayan kadınların tezkiyeleri geçerli değildir[136].

4. Tezkiye ile İlgili Bazı Hükümler

İslam hukukunda şahitler hangi sosyal gruba mensup iseler haklarında yapılacak gizli ve aleni tezkiye işlemleri de orada yürütülür. Örneğin, öğrenciler hakkında öğretmenlerinden, askerler hakkında komutanlarından, memurlar hakkında amirlerinden, esnaflar hakkında diğer esnaf veya esnaf teşkilatlarından, bunların dışındaki kişiler hakkında ise mahalle veya köylerindeki güvenilir kişilerden bilgi toplanır. Şahitler, şahitlik yapacakları yerde misafir olarak bulunuyorlarsa bulundukları yerde kendilerini tanıyan güvenilir kişiler tarafından tezkiyeleri yapılır. Şayet misafir statüsünde bulunan şahitleri tanıyan kişilerin tezkiyeleri kabul edilebilecek özellikte değilse ya da bulundukları yerde kendilerini tanıyan kimse yoksa tezkiye işlemlerinin ikamet ettikleri yer hâkimi aracılığıyla yürütülmesi gerekir[137].

Diğer taraftan müzekkiler tezkiye edilmezler. Zira bu takdirde müzekkileri tezkiye eden soruşturmacıları da tezkiye etmek gerekir. Bu ise bir kısır döngü meydana gelmesine ve hâkimin esas hakkında bir türlü hüküm verememesine sebep olur[138].

Bu arada önemle belirtmek gerekir ki gayrimüslim şahitler de tezkiye edilir. Gayrimüslimler hakkında yürütülen güvenlik soruşturması sonucunda şahitlerin kendi dinlerine bağlı, yalan söylemeyen, güvenilir ve ahlâklı kişiler olduğu anlaşılırsa adaletli sayılırlar ve şahitlikleri kabul edilir. Örneğin, yalan söylemek diğer tüm inanç sistemlerinde olduğu gibi Hıristiyanlıkta da yasak-

---

136 **Bayındır**, s. 208.

137 MAA, m. 1717; **Bilmen,** s. 153-154; **Bayındır**, s. 205; **Şer'iyye Sicilleri,** C: II, haz. Türk Dünyası Vakfı İlim Heyeti, İstanbul 1989, s. 220.

138 **Bilmen,** s. 154; **Cin/Akgündüz,** s. 384; **Bayındır,** s. 209.

lanmış bir fiil olması sebebiyle kendi dini ve ahlaki değerlerine bağlı bir Hıristiyan adaletli ve güvenilir olduğu gerekçesiyle şahitlik yapabilir[139].

İslam usul hukuku hükümleri çerçevesinde hâkimin şahitlerden şüphelendiği herhangi bir hususun varlığı halinde, şahitler hakkındaki güvenlik soruşturması tamamlanmış bile olsa, hâkim esas hakkında vereceği hükmü biraz daha erteleyip şahitlerin durumunu yeniden araştırabilir. Örneğin, davacı dava konusunu şahitlerle ispat ettiği ve şahitler hakkındaki gizli ve açık tezkiye işlemleri tamamlandığı halde, hâkim haklı bir sebebe dayanarak şahitlerin yalan söylediklerinden şüphelenirse durumlarını yeniden araştırmak için naib, mübaşir veya kâtip gibi yardımcılarından birini şahitlerin mensubu olduğu sosyal çevreye göndererek iyice araştırabilir. Bunun neticesinde şahitlerin adaletli ve güvenilir olmadıkları tespit edilirse şahitlikleri kabul edilmez[140].

Güvenlik soruşturmasından geçmiş güvenilir ve adaletli şahitler, aradan altı ay geçmemesi şartıyla, aynı hâkim huzurunda başka bir dava için yeniden tezkiye edilmeksizin şahitlik edebilirler[141]. Şahitler hakkında yapılan güvenlik soruşturması neticesinde müzekkilerin çoğunluğu şahitler hakkında olumlu görüş bildirmelerine rağmen içlerinden en az iki kişi olumsuz görüş beyan ederlerse hâkim olumsuz görüş bildiren soruşturmacılara uyarak şahitlerin ifadelerini reddeder. Fakat olumsuz görüş bildiren müzekkilerin sayısı bir düşerse hâkim olumlu görüş beyan eden en az iki müzekkinin görüşüne itibar

---

139 *'…müddeî-yi merkum Serkis Efendiden müddeas ın ı ne ile isbat edeceği soruldukta müddeas ın ı Hersan mahallesi Martros veledi Hanamir veledi Melkon ve Taş mahallesi Poğos veledi M ıg ırdıç nam kimesneler ile isbat edeceğini beyan ve itmam ettikte eserü'l istişhad ve fi'l hakîka işbu müddeî-yi merkum Serkis Efendi müteveffiyân- ı merkumân Kavukçiyan Asro ve Kako veledi Kipar veledi Atom'un maan bâsened on yedi ve dört aded dahi ki cem'an yirmi bir aded lira-y ı Osmanî zimmetleri olduğuna şahitleriz ve şehadet dahi ederiz diye her birisi müttefikü'l lafz ve ma'nâ eda -y ı şehâdet-i şer'iye ettiklerinde evvela bâ varak- ı mestûre Hersan mahallesi Papaz ı Muvis veledi S ırat veledi Serkis ve muhtarı Habrat veledi Hanamir veledi Tomas ve Taş mahallesi Papas ı Kivruk veledi Melkon veledi Mikail ve muhtarı Gabriel veledi Patos veledi Murat'tan s ırren ve ba'de merkuman ile Hersan mahallesi Kirkor veledi Bidros ve Kızılmescit mahallesi Demirci Karibyan veledi Tomas nam kimesneler taraflarından alenen lede't tezkiye makbûlu'ş şehâde oldukları bi'l ihbar inde'ş şer'i'n nur zâhir ve mütehakkık olmağ ın mûcebince ba'del hüküm…',* **Uluçay,** s. 47, (Numara 367); **Bilmen,** s. 154.

140 **Bayındır,** s. 209.

141 MAA, m. 1713; **Bilmen,** s. 156.

ederek şahitlerin şahitliklerini kabul eder. Zira İslam muhakeme hukuku hükümlerine göre bir konunun ispatı için iki kişinin şahitliği yeterlidir[142].

Özel hukuk davalarında şahitlerin ifadelerini verdikten sonra ve haklarında güvenlik soruşturması yapılmadan önce ölmeleri veya haklarında gaiplik kararı verilmesi halinde, hâkim yine de haklarında güvenlik soruşturması yaparak şahitliklerini kabul edebilir. Her ne kadar şahitler hakkında aleni tezkiye işlemleri yapılırken şahitlerin de mahkemede hazır bulunmaları gerekse de özel hukuk davalarında şahitler tabii bir sebeple mahkemede hazır bulunamadıkları takdirde istisna olarak haklarında gizli ve aleni güvenlik soruşturmaları yapılabilir. Bununla birlikte şahitler ifadelerini verdikten sonra kör, dilsiz veya fâsık olurlarsa şahitlikleri kabul edilmez[143].

Had ve kısas suçları ile ilgili davalarda ise şahitlerin tanıklık yaptıktan ve fakat haklarında güvenlik soruşturması yapılmadan önce ölmeleri veya haklarında gaiplik kararı verilmesi halinde hâkim bu şahitlerin daha önceden vermiş oldukları ifadelere dayanarak hüküm veremez. Ancak bu tür davalarda şahitlerin ifadelerine dayanılarak failler hakkında hüküm verildikten ve fakat ceza infaz edilmeden önce şahitlerde körlük veya dilsizlik gibi şahitliğe engel bir durum meydana gelirse verilen hüküm infaz edilemez. Bu durumda yapılan yargılamanın yenilenmesi ve yeni şahitlerin dinlenmesi gerekir[144].

B. CERH

İspat vasıtası olarak şahitlik delilinin kullanıldığı davalarda şahitlerin aleyhinde tanıklık yaptıkları taraf, şahitler hakkında güvenlik soruşturması yapılmadan önce veya sonra, şahitlerin kendilerine bir yarar elde etmek ya da zarar gidermek amacıyla şahitlik yaptıklarını iddia edebilir. Böyle bir durumda hâkim şahitler hakkında suç duyurusunda bulunan taraftan iddiasını ispat etmesini ister. Aleyhinde şahitlik yapılan taraf iddiasını ispat ettiği takdirde şahitlerin şahadetleri hâkim tarafından reddedilirken aksi takdirde şahitler hakkında güvenlik soruşturması açılır. Açılan güvenlik soruşturması netice-

142 MAA, m. 1725; **Bilmen,** s. 156; **Bayındır,** s. 210.

143 MAA, m. 1726; **Bilmen,** s. 156.

144 **Bilmen,** s. 156; **Bayındır,** s. 209-210.

sinde şahitler tezkiye edilirse hâkim şahitlerin şahadetlerine dayanarak esas hakkındaki hükmünü verir. Bu kapsamda aleyhinde şahitlik yapılan tarafın şahitlerin güvenilirliğini zedeleyen ve şahitlik yapmalarına engel bir durumun olduğunu iddia eden suçlamalarına "cerh" adı verilir[145].

Cerh, cerh-i mücerred ve cerh-i mürekkep olmak üzere ikiye ayrılır. Cerh-i mücerred, şahitlerin şahadetlerini geçersiz kılmakla birlikte aleyhlerinde herhangi bir dava açılmasını gerektirmeyen suçlamalardır. Örneğin, aleyhinde şahitlik yapılan tarafın şahitler hakkında faiz yedikleri ya da namaz kılmamayı âdet haline getirdikleri iddiasında bulunmasıdır. Zira faiz yemek[146] ya da namaz kılmamayı âdet haline getirmek[147] şahitliğe engel bir durum olmakla birlikte aleyhinde tanıklık yapılan tarafın böyle bir iddiasına dayanılarak şahitler hakkında dava açılamaz. Aleyhinde tanıklık yapılan taraf, cerh-i mücerredi hâkime gizli olarak haber verip şahitlerle ispat ederse hâkim bu ispatı kabul ederek şahitlerin şahadetlerini reddeder. Bununla birlikte aleyhinde tanıklık yapılan taraf, şahitler hakkında güvenlik soruşturması yapılmadan önce, yapmış olduğu cerhi aleni olarak ispat edebilir. Fakat aleyhinde tanıklık yapılan

---

145 MAA, m. 1724; **Bayındır,** s. 212; **Başoğlu,** s. 78; *"Mahrûse-i Üsküdar sâkinlerinden olup sol tarafından mecrûh olan Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden Mehmed b. Abdullah nâm kimesnenin husûs-ı âtîye nehc-i şer'î ile vekâleti sâbite olan zevcesi Aynî bt. el-Hâc Hasan mahfil-i kazâda ebnâ-i sipâhiyândan Macar Ali b. Abdullah mahzarında takrîr-i da'vâ kılıp mezbûr Mehmed Bey benim zevcimi Kadıköy kurbunda yolum basıp sol tarafından mecrûh eylediğinden mâ'adâ yanından dört bin akçesin almış vekâleten taleb eylerim dedikde gıbbe's-suâl kavga edip düştük ama vurmadım ve akçesin almadım deyicek müdde'iyye-i mezbûrenin da'vâsına muvâfık beyyine taleb olundukda udûl-i müslimînden Osman b. Ahmed ve Bevvâb-ı sultânî Kasım Bey b. Abdullah nâm kimesneler meclis-i şer'a li ecli'ş-şehâde hâzırân olup fi'l-hakīka müdde'iyye-i mezbûrenin zevci mezbûr Mehmed Yeniçeri'yi işbu merkūm Ali Bey nâm sipâhi bıçak ile sol tarafından koltuğu altında darb edip mecrûh eyledi bu husûsa şâhidleriz şehâdet ederiz ve orda yasakçı olan Mustafa Yeniçeri bıçağı elinden alıp vaktinde dahi belinden aldı deyip fi'l hakīka mezbûr yasakçı ve ba'zı kimesneler bıçağı elinden aldık ama vurduğun da görmedik deyip mezbûr Sipâhi-i bevvâb Kasım Bey'e cerhim vardır fâsıkdır ol vakit sarhoş idi deyicek cerha şâhid için mehil-i şer'î verilip mâ vaka'a kayd şud mehiline vefâ etmeyip sicil şud."*, **Yılmaz, Coşkun** (editör), (2011) İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 84 Numaralı Sicil (H. 999-1000, M. 1590-1591), (hazırlayan: Günalan, Rıfat), C: 10, İstanbul, İsam, s. 463.

146 *"Ekli ribâ âdeti olan Zeyd'in şahadeti makbul olur mu? El-cevab: Olmaz",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 602.

147 *"Terk-i salâta âdeti olan Zeyd'in şahadeti makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 601.

tarafın şahitler hakkında güvenlik soruşturması yapıldıktan sonra cerhi aleni olarak ispat etmesi mümkün değildir[148].

Cerh-i mürekkep ise mahkemelerde yargılanarak hakkında karar verilmesi mümkün olan konularda aleyhinde tanıklık yapılan tarafın şahitleri suçlamasıdır. Örneğin, aleyhinde şahitlik yapılan tarafın şahitleri içki içme ya da rüşvet almakla suçlaması cerh-i mürekkeptir. Zira aleyhinde şahitlik yapılan tarafın şahitlerin içki içtiklerini[149] veya rüşvet aldıklarını[150] ispat etmesi halinde içki içen veya rüşvet alan şahitlerin şahadetleri kabul olmayacağı gibi İslam ceza hukuku hükümleri çerçevesinde cezalandırılmaları gerekir. Cerh-i mürekkep, aleyhinde şahitlik yapılan tarafça aleni olarak ispat edildiği takdirde şahitlerin şahadetleri reddedilir. Cerh-i mürekkep ispat edilemediği takdirde hâkim şahitlerin ifadelerin kabul eder. Bununla birlikte özel hukukla ilgili davalarda cerh-i mürekkebin ispat edilememesi halinde, aleyhinde şahitlik yapılan taraf şahitlere yemin teklif edebilir. Örneğin, şahitlere aleyhinde tanıklık yapmamaları için rüşvet veren taraf, şahitlere parayı almadıklarına dair yemin ettirebilir. Şahitlerin yemin etmeleri aleyhinde tanıklık yapacakları tarafın suçlamaları reddedilerek şahitler hakkında gizli ve aleni tezkiye işlemlerine başlanır[151].

VI. ŞAHİTLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

İslam muhakeme hukuku hükümlerine göre şahitlerin şahitlikten kaçınamama, yemin etme ve yalan beyanda bulunmama olmak üzere üç yükümlülüğü vardır.

A. ŞAHİTLİKTEN KAÇINAMAMA

İslam hukukunda Kur'an-ı Kerim'de de ifade edildiği üzere şahitlik yalnızca hak değil aynı zamanda yükümlülüktür[152]. Bu kapsamda bir hukuki iş-

---

148 **Bilmen,** s. 157; **Bayındır,** s. 212-213; **Başoğlu,** s. 78.

149 *"Müdmin-i hamr olan Zeyd'in şahadeti şer'an makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/ Demirtaş,** s. 601.

150 *"Zeyd, Amr'ın müddeâsına şahadet itmek için Amr'dan şu kader akçe rüşvet alub şahadet eylese şahadeti makbul olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 602.

151 **Bilmen,** s. 157; **Başoğlu,** s. 78.

152 *"Çağırıldıkları vakit şahitler gelmezlik etmesin.",* Bakara, 2/282.

lem yapılırken ya da bir olay gerçekleşirken işlem ya da olaya tanık olan kişiler, bu işlem ya da olay hakkında şahitlik yapacak başka kimsenin bulunmaması halinde şahitlikten kaçınamazlar. Aynı şekilde bir hukuki işlemin tarafları bir kimseden aralarındaki hukuki işleme şahit olmasını talep ettiklerinde şahitlik edecek başka kimse yoksa kendisinden şahit olması istenen kişi şahitlik etmekten kaçınamaz[153].

Bununla birlikte şahitlerin tanıklık yapmaktan kaçınamaması için kul haklarını ilgilendiren davalarda lehine ifade verilecek tarafın şahitlerden tanıklık yapmasını talep etmiş olması gerekir. Kamu düzeni ve kamu yararı ile ilgili olan ve fakat had cezası gerektirmeyen davalarda ise şahitlikte bulunmak için talep şart olmayıp şahitlik yapmak dini bir görev sayılmıştır. Ancak had cezası gerektiren davalarda şahitlerin tanık oldukları olayı örtbas edip o konuda şahitlik yapmaması daha uygun görülmüş, hatta hırsızlık davasında ifade verilirken "malı çaldı" yerine "malı aldı" demenin daha isabetli olacağı belirtilmiştir[154].

B. YEMİN ETME

İslam hukukçuları, şahitlere vermiş oldukları ifadelerin yalan olmadığına dair yemin ettirilmesi gerekip gerekmediği hususunda farklı görüşler ileriye sürmüşlerdir. İslam hukuk doktrininde fazla rağbet görmemiş olmakla birlikte Hz. Ali ve İbn Ebî Leylâ şahitlere ifadelerinin yalan olmadığı konusunda yemin ettirilmesi görüşündedirler. Buna karşın İbrahim bin Nüceym gibi son dönem İslam hukukçuları ise; şahitlerin dürüstlüğünün açıkça belli olduğu hallerde yemin etmelerinin zorunlu olmamakla birlikte dürüstlüklerinden şüphe edilen şahitlerin ifadelerinin yeminle takviye edilmesi gerektiği görüşündedirler. Zira şahitler tezkiye edilmiş olsalar bile müzekkilerin dürüst-

153 *"Zeyd, Amr zimmetinde olan şu kadar akçe hakkını dava ve Amr inkâr itmekle Zeyd, husus-ı mezbûre âlimler olub makbulü'ş-şahâde olan Bekir ve Beşir'den şahadet taleb itdikde mezburlar şahadet kendilerine münhasır iken ketm-i şahadet eyleseler mezburlara ne lazım olur? El-cevab: Âsim olurlar.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 587.

154 **Schacht,** s. 202.

lüğü de şüpheli olabilir. Dolayısıyla bu şüphelerin izale edilebilmesi için şahitlere yemin ettirilmesi uygun olur[155].

Osmanlı Devleti uygulamasında ise yargılama yapılırken ve fakat hâkim dava hakkında kesin kararını açıklamadan önce, şahitlerin aleyhinde ifade verdikleri taraf, şahitlere verdikleri ifadelerde yalan beyanda bulunmadıklarına dair yemin ettirilmesini isteyebilir ve hatta hâkim şahitlere yemin etmedikleri takdirde şahadetlerinin kabul edilmeyeceğini söyleyebilirdi[156].

C. YALAN BEYANDA BULUNMAMA

Yalancı şahitlik, hem pozitif hukukumuz[157] hem de İslam hukuku tarafından yasaklanmış ve yalan ifade verdikleri anlaşılan şahitlere bazı cezai yaptırımların uygulanması esası kabul edilmiştir. Şahitlerin yalancı tanıklık yaptıklarının tespiti, ya kendi kendilerini yalanlamaları ya da verdikleri ifadelerin gerçeğe aykırı olduğunun anlaşılmasıyla mümkün olur[158].

---

155 **Bayındır,** s. 213.

156 *"Meşhûdünaleyh kablel-hüküm şahidlere şahadetlerinden kazib olmadıklarına yemin ver deyu hâkime ilhah edip de şahadetin yemin ile takviyetine dahi lüzum görüldüğü takdirde hâkim şahidlere yemin ettirebilir. Ve hâkim şahidlere yemin ederseniz şahadetinizi kabul ederim ve illâ etmem diyebilir.",* MAA, m. 1727; *"Zeyd bir hususda üzerine şahadet iden Amr ve Bekir içün: 'Şahadetlerinde kâzib olmadıklarına yemin vir!' deyu hâkime ilhah eylese hâkim mezburlara yemin virmege kâdir olur mu? El-cevab: Fî zemanena olur.",* **Çatalcalı/ Demirtaş,** s. 606.

157 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, m. 272.

158 **Bilmen,** s. 160; **Bayındır,** s. 214. *"Oldur ki, mahmiye-i Galata'da Sarı Lûtfî Mahallesi'nde sâkin Hasan bin Mürüvvet nâm kimesne meclis-i şer'de İbrahim Beg İbn-i Abdullah nâm sipahî üzerine zevce-i mutallakası Aynî bint-i İbrahim'e sekiz yüz bin akçe karz ve yedi yüz elli akçe at bahasından deynim vardır deyü ikrar ve i'tiraf eyledi deyü bir âher şahidle, şehâdet idüb hükmolunub meblag-ı mezbûr merkum İbrahim Beg'den Aynî hatuna alıvirilüb ba'dehû mezbûr Hasan'ın mahallesinden de ahvâli sual olunmak içün Dergâh-ı âlî çavuşlarından Ahmed Çavuş ibn-i Üveys mübâşir ta'yin olunub el-Hâc Ahmed nâm muhzır ile varub ehl-i mahallesinden sorduklarında Ali bin Murad el-İmâm ve Ali Sofî İbn-i Mehmed ve Hüsam Reîs ibn-i Abdullah ve Kasım bin Abdullah ve cem-'i gafîr ve cem-'i kesir meclis-i şer-'i şerîfe gelüb mezbûr Hasan muvâcehesinde daima bunun şâhid-i zûr olmak mûtâdıdır şâhid-i zûr olmakdan hâli olmadugı içün iki mahalleden kovulmuşdur deyü haber virüb ve kezâlik merkûm Hasan muvâcehesinde kâtib Bayram İbn-i Ahmed ve Ali bin İlyas nâm Müslimanlar husûs-ı merkûm içün talan şehâdetine sekiz filori aldım şehâdet itdim deyü ikrar ve i'tirâfına şehâdet idüb şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki' olub yalan şâhidi idüği mukarrer ve*

Yalancı şahitliğin tespiti hâllerinden ilki olan şahitlerin kendi kendilerini yalanlamaları, şahitler ifadelerini verdikten sonra ve fakat hâkim esas hakkındaki hükmünü henüz açıklamadan önce, vermiş oldukları ifadelerin mahkeme huzurunda yalan ya da yanlış olduğunu ikrar ya da itiraf etmeleriyle gerçekleşir. Dolayısıyla şahitlerin yalan beyanda bulunduklarına dair ikrar ya da itirafları yalnızca hâkimin huzurunda ve dava hakkında kesin hüküm verilmeden önce yapılmışsa hukuki sonuç doğurur. Bu ikrar ya da itiraf davaya bakmakta olan hâkimin huzurunda yapılabileceği gibi başka bir hâkimin huzurunda da yapılabilir. İslam hukukçularının çoğunluğuna göre şahitlerin yalancılığı konusunda dava açılıp şahit dinlenemeyeceği gibi, inkârı halinde karşı tarafa yemin de teklif edilemez. Bununla birlikte bazı İslam hukukçuları, şahitlerin ifadelerinde yalan beyanda bulunduklarını ikrar ya da itiraf ettiklerinin, aleyhinde şahitlik yapılan tarafça ispat edilebileceğini kabul etmişlerdir. Bu hukukçulara göre aleyhinde şahitlik yapılan tarafın getireceği şahitler, dava konusu hakkında dinlenen şahitlerin yalan ya da yanlış ifade verdiklerini mahkeme dışında herhangi bir yerde ikrar ya da itiraf ettiklerine dair tanıklıkta bulunurlarsa bu durum, esas davadaki şahitlerin bizzat hâkim karşısında kendi kendilerini yalanlamaları gibi kabul edilir[159].

Yalancı şahitliğin tespiti hâllerinden ikincisi ise "hükmen ikrar" adı da verilen şahitlerin vermiş oldukları ifadelerin gerçeğe aykırı olduğunun anlaşılmasıdır. Bu durumda şahitler yalan beyanda bulunduklarını ikrar ya da itiraf etmelerine rağmen sanki mahkeme huzurunda yalan ifade verdiklerini kabul etmiş sayılırlar. Örneğin, şahitlerin öldüğüne dair ifade verdikleri kişinin yaşadığının veya kesildiğine dair tanıklık ettikleri ağacın kesilmemiş olduğunun görülmesi hallerinde hükmen ikrar yoluyla şahitlerin yalan beyanda bulundukları anlaşılmış olur[160].

---

muhakkak olmağın vâki-'i hâl mezbûr İbrahim Beg talebi ile sebt-i sicil olundu.", Şer'iyye Sicilleri, s. 219.

159 MAA, m. 1731; **Bilmen,** s. 160; **Bayındır,** s. 214-215; **Atar,** s. 202.

160 *"Zeyd, âhar diyara gidüb gaib oldukda Zeyd'in akrabası Amr'dan 'Sen Zeyd'i mûcib-i kısas olan katille katleyledin!' deyu dava ve Amr inkâr idüb mezburların müddeâlarına Bekir ve Beşir şahadet itdiklerinde mürâfaa oldukları kadı Bekir ve Beşir'in şahadetlerini kabul ve kısas ile hükmidüb Amr kısas olunduktan sonra Zeyd, hayyen çıkub gelse Amr'ın veresesi Amr'ın diyetini Bekir ve Beşir'den almağa kâdir olurlar mı? El-cevab: Olurlar.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 639; **Bilmen,** s. 160; **Bayındır,** s. 215.

Hâkim dava hakkındaki esas hükmünü henüz açıklamadan önce şahitlerin kendilerini yalanlamaları ya da verdikleri ifadelerin gerçeğe aykırı olduğunun anlaşılmasıyla yalancı tanıklık yaptıkları tespit edilirse hiç şahitlik yapmamış sayılırlar ve kendileri ta'zir cezası ile cezalandırılırlar[161]. Şayet hâkim dava hakkında verdiği kararı açıklamışsa hüküm bozulmaz ve hükme konu olan şey şahitlere tazmin ettirilir[162]. Bununla birlikte had ve kısas davalarında yalancı şahitlerin beyanı ile hüküm verilmişse şahitlerin yalancı olduklarının anlaşılmasıyla birlikte bu ceza infaz edilmez[163].

Diğer taraftan hâkim şahitlerin ifadelerine dayanarak dava hakkında kararını verdikten sonra, şahitleri tezkiye eden müzekkilerin kasten yanlış beyanda bulundukları ortaya çıkarsa, Ebu Hanife'ye göre müzekkilerin dava konusu malı tazmin etmeleri gerekir. Zira müzekkiler şahitleri tezkiye etmemiş olsalardı hâkim de şahitlerin beyanlarını hükme esas almayacaktı. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise müzekkilerin şahitler hakkında besledikleri iyi niyet sonucu onları tezkiye ettikleri gerekçesiyle tazminat ödemeyecekleri kanaatindedirler. Bununla birlikte İslam hukukçuları, müzekkilerin kasten değil de hata ile şahitleri tezkiye etmeleri halinde tazminat ödemelerinin gerekmeyeceği görüşündedirler[164].

İslam hukuku hükümlerine göre şahitlerin şahsen mahkemeye giderek kendi kendilerini yalanlamaları ya da verdikleri ifadelerin gerçeğe aykırı olduğunun anlaşılmasıyla yalancı tanıklık yaptıkları tespit edilen şahitlere, duruma göre had, ta'zir ya da tazminat cezası verilir.

---

161 MAA, m. 1728.

162 MAA, m. 1729; *"Zeyd, Amr'ın bir kaziyesine şahadet etse, ba'dehu rücû edip 'ettiğim şahadette kâzibim' dese, bu surette Zeyd'in mukaddemâ ettiği şahadet şer'an sahîha olur mu? El-cevab: Henüz hükm olunmadı ise kabul olunmaz. Olunub hakı alı verildi ise, nısfı Zeyd'e tazmin olunur.",* **Düzdağ,** s. 171; *"Zeyd, Amr'dan bir hususu dava ve Amr inkâr idüb Zeyd'in müddeâsına Bekir ve Beşir şahadet itdiklerinde mürâfaa oldukları kadı mezburların şahadetlerin kabul ve mucibi ile hükmitdikden sonra Bekir ve Beşir şahadetlerinden rücu eyleseler hükm-i mezbur münkaz olur mu? El-cevab: Olmaz.",* **Çatalcalı/Demirtaş,** s. 637-638.

163 **Bilmen,** s. 164-165; **Cin/Akgündüz,** s. 385; **Bayındır,** s. 215.

164 **Bilmen,** s. 161-162; **Bayındır,** s. 219.

1. Had Cezası

Had suçlarından zina davasında tanıklık eden şahitlerin yalan ifade verdikleri tespit edilirse kendilerine bir had cezası olan zina iftirası cezası uygulanır. Bununla birlikte zina davası dışındaki davalarda yalancı oldukları anlaşılan şahitlere had cezası uygulanmaz[165].

Bilindiği üzere zina suçu ancak dört erkek şahidin tanıklığı ya da faillerin suçlarını dört defa ikrar etmeleri ile ispat edilebilir. Dolayısıyla zina davalarında, hâkim dava hakkındaki hükmünü vermeden ya da verilen hüküm infaz edilmeden, şahitlerden en az biri veya bir kaçının yalan beyanda bulundukları anlaşılırsa sadece yalan beyanda bulunanlara değil şahitlerin tamamına zina iftirası cezası uygulanır. Ancak, İmam Muhammed'e göre böyle bir durumda yalnızca yalan beyanda bulunan şahitlere had cezası uygulanmalıdır. Bununla birlikte zina davalarında faillere recm cezası verilip, hüküm infaz edildikten sonra şahitlerden bir kısmı kendilerini yalanlarsa yalnızca kendilerini yalanlayan şahitlere zina iftirası suçunun cezası tatbik edilir[166].

Zina davalarında şahitlik yapan kişilerin yalan yere şahitlik yaptıklarının tespit edilmesi, ya bu şahitlerin yalan söylediklerini şahsen bir defa ikrar etmeleri ya da bunların yalan söylediklerine dair iki şahidin şahadeti ile mümkün olur. Böylece zina davalarında yalan ifade verdikleri dolayısıyla zina iftirası suçunu işledikleri ispat edilen şahitlere had cezası olarak verilen 80 sopanın yanı sıra tebeî ceza olarak faillerin bir daha mahkemelerde şahitlikleri kabul edilmez[167].

2. Ta'zir Cezası

Hâkimin dava hakkındaki kararını vermesinden önce şahitlerin yalancı çıkması durumunda kendilerine yalnızca ta'zir cezası uygulanır. Buna karşılık hâkimin dava hakkındaki kararını vermesinden sonra yalancı şahitliği ortaya çıkan şahitlere ta'zirin yanı sıra uygun bir tazminata da hükmedilir. İslam hukukçuları hâkim tarafından dava hakkında karar verilmeden önce ya da sonra yalancı olduğu tespit edilen şahitlere ta'zir cezası v erilmesi konusunda

---

165 **Bayındır,** s. 216.

166 **Cin/Akyılmaz,** s. 254-255; **Cin/Akgündüz,** s. 304; **Bayındır,** s. 217.

167 **Cin/Akyılmaz,** s. 257; **Cin/Akgündüz,** s. 305; **Fendoğlu, Hasan Tahsin** (2000) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Filiz, s. 456.

görüş birliğine varmış olmakla birlikte bu cezanın şekli ve niteliği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Her şeyden önce yalancı şahitler, yalan ifade vermelerinden dolayı pişmanlık duymuyorlarsa kendilerine sopa cezasının uygulanması konusunda İslam hukukçuları arasında görüş birliği vardır. Buna karşın yalan yere tanıklık yapan kişiler, bu davranışlarından dolayı pişmanlık belirtileri gösteriyorlarsa, Ebu Hanife'ye göre uygulanacak ta'zir cezası yalancı olduğu tespit edilen şahitlerin yaşadıkları çevrede yalancı olduklarının teşhir edilmesinden ibarettir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise yalan ifade verdikleri için pişman olan şahitlere teşhir cezasının yanı sıra bir miktar sopa ve hapis cezasının da verilmesi gerektiği görüşündedirler[168].

Osmanlı Devleti uygulamasına bakıldığında ise bazı adaletnâmelerde yalancı şahitliği meslek edinen ve bu yolla geçimini sağlayan kimseler olduğu, bunların davalarda para karşılığı şahitlik ettikleri, beylerbeyi ve kadıların bu kişilere engel olması ve cezalandırması gerektiğinin belirtilmektedir[169]. Nitekim bu şekilde yalancı şahitlik ettikleri tespit edilen kişilere hapis ya da küreğe bağlanma cezası verilmiştir[170].

3. Tazminat Cezası

Mecelle'nin 1729. maddesinde de ifade edildiği üzere hâkim dava hakkındaki kararını henüz vermeden önce şahitlerin yalancı oldukları tespit edilmişse dava hakkında verilen hüküm bozulmaz ve hükme konu olan şey şahitlere tazmin ettirilir. Burada şahitlere tazminat ödettirilmesinin sebebi vermiş

---

168 **Bayındır,** s. 216.

169 *"…ve ba'zı eşirrâ dahi ba'zı kimsenelerini da'vâsın satun alub yanlarınca bir nice zûr şahidleri alub tezvîr ve telbîse nasb-ı nefs edüb anunla ma'îşet edib fukaraya müstevlî olmağla hak müstahakkına vâsıl olmayub bu târikle nice kimesnelerin hakkı zâyi' olur imiş. İmdi bir vilayete sancakbeği ve kâdî nasb olunmakdan murâd zalemenin zulmî re'âya üzerinde mündefi' olub eyyâm-ı adâm-ı adalet-hümayunumda re'âya ve berâyâ âsûde-i hâl olmakdır. Şer'-i şerife muhalif vaz' olmak sizin ihmâlinizdendir…ve da'vâda medhali olmayan eşirrâyı dahi kimesnenin da'vâsına karışdırmayub…anun gibi şirret ve şaka ile meşhur olub el dâ'vâsın satun alub tezvîr ve telbîs ve yalan şahadet edenleri gereği gibi men' ve def' edüb ba'det-tenbih men' ve memnû' olmayan zâlimleri ele getürüb üzerlerine sâbit olan mevâddı sicillât edüb sipahi olanı habs edüb ismi ve resmi ile arz edüb sipahi olmayanları mukayyed ve mahbûs sûret-i sicilleri ile atebe-i ulyâma gönderesiz.",* **Akgündüz, Ahmed** (1996) Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, C: 6, İstanbul, Fey, s. 25-26.

170 **Bardakoğlu, Ali** (1997) 'Hapis', DİA, C: XVI, İstanbul, s. 59; **Avcı, Mustafa** (2002) 'Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası', Kamu Hukuku Arşivi, Y: 5, S: 1, Mart 2002, s. 33.

oldukları ifadelere göre verilen hükümle aleyhinde şahitlik yaptıkları tarafın malının ya da canının zarar görmesidir.

Hâkim dava hakkındaki kararını verdikten sonra şahitlerden bazılarının yalancı oldukları anlaşılırsa, kalan şahitlerin şahadetleri davanın ispatı için aranan sayıyı tutuyorsa, aleyhinde şahitlik yaptıkları tarafın uğramış olduğu zararı tazmin borcu doğmamakla birlikte yalancı oldukları tespit edilen şahitlere ta'zir cezası uygulanır. Ancak şahitlerden bazılarının yalancı oldukları ortaya çıktıktan sonra kalan şahitlerin sayısı davanın ispatı için aranan sayıyı tutmuyorsa, aleyhinde şahitlik yaptıkları tarafın uğramış olduğu zararın yarısı yalancı oldukları anlaşılan şahitlere tazmin ettirilir[171].

Bir dava ile ilgili olarak yalan yere tanıklık yapan kişiler, yalan beyanlarıyla aleyhinde şahitlikte bulundukları tarafın ne kadar malının zarar görmesine sebep olmuşlarsa o kadar malı tazmin ederler. Burada ölçü, yalan ifade vermeyen şahitlerin şahadetleriyle dava konusunun ne kadarının ispat edildiğidir. Öte yandan önemle belirtilmesi gerekir ki bir davada iki erkek şahitle birlikte bir kadın tanıklıkta bulunduktan sonra şahitlerin hepsinin de yalancı oldukları tespit edilirse, aleyhinde şahitlik yaptıkları tarafın zararını tazmin borcu yalnızca erkek şahitlerin üzerine doğar. Zira bu tarz davalarda İslam hukuku hükümlerine göre yalnızca kadının şahitliğine dayanılarak hüküm verilemeyeceği için kadın şahidin tazminat ödemesi de gerekmez[172].

Diğer taraftan yalancı tanıklık yaptıkları tespit edilen şahitlerin ifadeleri ile ölüm ya da organ kesme cezası uygulanmışsa yalancı şahitlere verilecek ceza, can ya da organa ait diyetin ödenmesi ve ta'zir cezasıdır. Örneğin, hırsızlık suçlarında yalancı şahitlerin beyanları ile suç ispat edilip, faillerin eli kesildikten sonra şahitlerin yalan ifade verdikleri tespit edilirse kendilerine kesilen elin diyeti ve çalınan malın bedelini ödeme cezası verilir. Bunun gibi, kasten adam öldürme suçlarında yalancı şahitlerin ifadeleri ile suç kanıtlanıp, failler kısas edildikten sonra şahitlerin yalan beyanda bulundukları anlaşılırsa kendilerine kısas edilen sanığın diyetini ödeme cezası ile birlikte ta'zir cezası da verilir. Aynı şekilde, evli bir kişinin zina suçunu işlediğine dair yapılan şahitliklere dayanılarak faillere recm cezası verilip tatbik edildikten sonra, şahitle-

171 MAA, m. 1730.

172 **Bayındır,** s. 218.

rin yalancı oldukları ortaya çıkarsa kendilerine yalnızca bir had suçu olan zina iftirası suçunun cezası uygulanmayıp, aynı zamanda recm edilen kişilerin diyetini ödeme cezası da verilir[173].

SONUÇ

İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda bir delil ve sübut vasıtası olarak şahitlik kavramı, üzerinde çokça durulmuş ve son derece ayrıntılı incelenerek hükme bağlanmış bir kavramdır. Gerçekten de İslam Muhakeme hukukunda bir "kesin delil" olarak kabul edilen şahitlik, özellikle ceza hukuku bağlamında çok önemli bir delil haline gelmektedir. Çünkü kamu (Allah) hakkını ihlal olarak görülen ve Hanefî fıkhına göre sayıları yedi olarak belirlenmiş Had suç ve cezalarında her suç tipi için tanık delili, suçun sübuta ermesinde kesin delil statüsündedir. Hatta zina suçunda özel ispat şartı aranarak, diğer had suçlarında suçun sübutu için iki şahidin şahadeti yeterli iken söz konusu suçta bu sayı dört olarak kabul edilmiştir.

Şahitlik konusunda pozitif hukuk sistemimiz ile eski hukukumuzun ayrıldığı en önemli nokta, İslam-Osmanlı muhakeme hukukunda şahitliğin kesin delil, günümüz medeni muhakeme hukukumuzda ise takdiri delil olmasıdır. Bu arada kadının şahitliği hususundaki tartışmalı konular da eski hukukumuz ile pozitif hukukumuz arasında önemi tartışılmaz bir konudur. Hatta bu konunun ayrı ve kapsamlı çalışmalarda uzmanlarınca ele alınması kanaatimizce hem eski hukukumuz hem de pozitif hukukumuz açısından önemli ve ufuk açıcı olacaktır. Ayrıca kadınların şahitliğine ilişkin olarak, çalışmamızda vurguladığımız gibi Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 17 Ekim 2002 tarihli kararı yalnızca Türk toplumu için değil, diğer İslam ülkeleri için de önemli bir vizyonu ifade etmektedir.

Antik hukuk sistemlerinden başlayarak tüm hukuk sistemlerinde şahitlik önemli bir delil olarak öngörülmüştür. XV. Yüzyılını yaşamakta olan İslam muhakeme hukuku, şahitlik kavramını çok ayrıntılı olarak ele almıştır. Bizzat temel kaynaklar olan Kur'an ve Sünnet şahitliği bir delil olarak belirlemiş, önemini ve koşullarını izah etmiştir. Şahit olmanın şartları, şahitlik etmenin

[173] **Bilmen,** s. 162-163; **Bayındır**, s. 218; **Cin/Akgündüz,** s. 385.

şartları ve şahitliğin şekli şartları gerek Kur'an ve Sünnette gerek İcmâ marifetiyle belirlenerek şüphe ve boşluğa yer bırakmayacak kadar kapsamlı düzenlenmiştir. Bu noktada belki de üzerinde düşünülmesi ve çalışılması gereken en önemli konu, yukarıda da belirttiğimiz gibi, kanaatimizce kadının şahitliği meselesi olabilir.

Şahitlerin değerlendirilmesi noktasında; şahitlik edecek kimselerin güvenilirliğini test eden uygulamalar olarak göze çarpan tezkiye ve cerh işlemleri, "kadîm" fakat yaşayan bir hukuk sistemi olan İslam hukukunda çok dikkat çekici ve önemli uygulamalar olarak göze çarpmaktadır.

İslam muhakeme hukukunda şahitlik kavramını incelemeye çalıştığımız bu çalışma, elbette dar kapsamlı ve bir takım eksikleri olabilecek bir çalışmadır. Ancak usul hukukunda önemli bir konu başlığı olan şahitlik kavramı, çok daha geniş kapsamlı ve ayrıntılı çalışmalara konu olabilecek bir kavramdır.

KAYNAKÇA

Akman, Mehmet (2004) Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması, İstanbul, Eren.

Akgündüz, Ahmed (1996) Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, C: 6, İstanbul, Fey.

Akyılmaz, Gül (2000) İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü, Konya, Cemre.

Atak, Rıdvan (2013) '2114 Numaralı Safranbolu Şer'iyye Sicilinin (1222-1234/1807-1819) 1-68. Sayfalarının Transkripsiyonu, Özet ve Değerlendirilmesi' (Yüksek Lisans), Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atar, Fahrettin (1991) İslam Adliye Teşkilatı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Avcı, Mustafa (2002) 'Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası', Kamu Hukuku Arşivi, Y: 5, S: 1, Mart 2002.

Aydın, Mehmet Akif (1985) İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Aydın, Mehmet Akif (2014) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Beta.

Bardakoğlu, Ali (1992) 'Beyyine', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C: VI, İstanbul.

Bardakoğlu, Ali (2000) 'İsbat', DİA, C: XXII, İstanbul.

Bardakoğlu, Ali (1997) 'Hapis', DİA, C: XVI, İstanbul.

Barış, Gülhan (2007) '2 No'lu (H. 1299-1304/M. 1883-1888) Yozgat Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi' (Yüksek Lisans), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Baş, Ergin (2008) '62 Numaralı Amasya Şer'iye Sicil Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi' (Yüksek Lisans), Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Başoğlu, Tuncay (2002) 'Tezkiye', DİA, C: XLI, İstanbul.

Bayındır, Abdulaziz (2015) İslam Muhakeme Hukuku, İstanbul, Süleymaniye Vakfı.

Behnesi, Ahmed Fethi/ Fidan, Yılmaz (2011) 'İslam Hukukunda Şahitlerin Adalet Soruşturması: Tezkiye', Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C: 11, S: 3, Samsun.

Bilmen, Ömer Nasuhi (1985) Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, C: VIII, İstanbul, Bilmen.

Bozkurt, Gülnihal (1993) 'Türk Hukuk Tarihinde Azınlıklar', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 43, S: 1-4, Ankara.

Cin, Halil/ Akgündüz, Ahmet (2011) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Cin, Halil/ Akyılmaz, Gül (2016) Türk Hukuk Tarihi, Konya, Sayram.

Çatalcalı, Ali Efendi/ Demirtaş, H. Necati (2014) Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetâvâ-yı Ali Efendi-Cildi Evvel, İstanbul, Kubbealtı.

Çöpoğlu, Binnaz (2008) 'H.1099 (M.1687-1688) 836 No'lu Bolu Şer'iye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi' (Yüksek Lisans), İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Dalgın, Nihat (2005) 'Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme', Din Bilimleri, C: 5, S: 1, Samsun.

Düzdağ, Ertuğrul (2012) Kanuni Devri Şeyhülislamı Ebussuud Efendi Fetvaları, İstanbul, Kapı.

Ekinci, Ekrem Buğra (2012) Osmanlı Hukuku, İstanbul, Arı Sanat.

Fendoğlu, Hasan Tahsin (2000) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Filiz.

Güler, Saadet (2011) '411 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1311-1321 / M. 1893-1903)' (Yüksek Lisans), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Karaman, Hayreddin (2013) Ana Hatlarıyla İslam Hukuku (1. Cilt), İstanbul, Ensar.

Karaman, Hayreddin/ Özek, Ali/ Dönmez, İbrahim Kâfi/ Çağrıcı, Mustafa/ Gümüş, Sadrettin/ Turgut, Ali (2014) Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Ankara.

Karaman, Hayreddin (1991) 'Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi', İslami Araştırmalar, C: V, S: 4, Ankara.

Sağlam, Hadi/ Gökbayır, Sema/ Sağlam, Emine/ Çolak, Mehmet (2012), 'İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi', Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y: 5, S: 2, Çorum.

Schacht, Joseph (1986) İslam Hukukuna Giriş, (Çeviren: Dağ, Mehmet/ Şener, Abdulkadir), Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Şer'iyye Sicilleri (1989) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C: II, haz. Türk Dünyası Vakfı İlim Heyeti, İstanbul.

Udeh, Abdülkâdir (2012) Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku 2 Özel Hükümler (Çeviren: Şafak, Ali), İstanbul, Kayıhan.

Yılmaz, Coşkun (editör) (2008) Üsküdar Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.919-927/M. 1513-1521) (hazırlayanlar: Aydın, Bilgin/ Tak, Ekrem), C: 1, Sicil No: 613[96a-4], İstanbul, İsam.

Yılmaz, Coşkun (editör) (2011) İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 84 Numaralı Sicil (H. 999-1000, M. 1590-1591), (hazırlayan: Günalan, Rıfat), C: 10, İstanbul, İsam.

Yurtseven, Yılmaz/ Çevik, Naci (2015) 'İslam-Osmanlı Aile Hukukunda Nikâh Akdi ve İmam Nikâhı Meselesi', Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S: 11, Kocaeli.

<https://fetva.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2907/kadinlarin-sahit-ve-mirasci-olmalari>, s.e.t. 29.11.2015.